

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 811.163.6:352.08(450.361)"16/18"

Prejeto: 1. 4. 2019

Boris Golec

izr. prof. dr., znanstveni svetnik, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: bgolec@zrc-sazu.si

Uradovalna slovenica iz Trsta in s Tržaškega od začetka 17. do srede 19. stoletja*

IZVLEČEK

Prispevek podaja pregled doslej evidentirane uradovalne slovenice s Tržaškega, pri čemer se omejuje na hranišča (arhive in knjižnice) v Sloveniji. Iz 17. stoletja so poleg nedatiranega prisežnega obrazca iz Devina z začetka stoletja znana samo bratovščinska pravila iz Doline, datirana leta 1635, nato pa se po stoletje in pol trajajoči vrzeli začnejo od leta 1786 vrstiti v Trstu tiskane normalije (uradni razglasi). Daleč največ uradovnih zapisov v slovenščini je iz prve polovice 19. stoletja. Vsi razen tržaških tiskanih normalij ter v Trstu sestavljene dedne pogodbe (1845) in zapisa ustne oporoke (1850) so nastali med letoma 1800 in 1830 v vaseh Ricmanje, Dolina in Zabrežec. Največ je oporok in cenitev premoženja, po katerih Ricmanje v slovenskem prostoru močno izstopajo.

KLJUČNE BESEDE

slovenska uradovalna besedila, tiskane normalije, oporoke, cenilni zapisniki, Trst, Ricmanje, Dolina pri Trstu, Zabrežec

ABSTRACT

OFFICIAL SLOVENICA FROM TRST/TRIESTE AND ITS WIDER AREA FROM THE BEGINNING OF THE SEVENTEENTH TO THE MID-NINETEENTH CENTURY

The contribution provides a survey of hitherto documented official slovenica from the Trst/Trieste area by examining the depositories (archives and libraries) in Slovenia. The only known documents from the seventeenth century, apart from an oath form from Devin/Duino, produced sometime at the beginning of the century, are the Brotherhood Rules from Dolina pri Trstu/Dolina, dated to 1635. Then in 1786, after a gap of one century and a half, begins a series of norms (official proclamations) printed in Trst/Trieste. By far the highest number of official records in the Slovenian language were produced in the first half of the nineteenth century. All but the said norms printed in Trst/Trieste as well as a contract of inheritance (1845) and a record of an oral will, both composed in Trst/Trieste (1850), were produced between 1800 and 1830 in the villages of Ricmanje/San Giuseppe della Chiusa, Dolina/Dolina, and Zabrežec/Moccò. The majority of documents are last wills and appraisals, for which Ricmanje jumps out from the rest of the Slovenian area.

KEY WORDS

Slovenian official texts, printed norms, last wills, records of appraisal, Trst/Trieste, Ricmanje/San Giuseppe della Chiusa, Dolina pri Trstu/Dolina, Zabrežec/Moccò

* Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa »Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti« (P6-0052), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Trst s Tržaškim je bil še do nedavnega prostor, iz katerega smo poznali malo slovenskih uradovnih besedil ali zapisov, nastalih pred sredo 19. stoletja, ko je slovenščina postala eden od uradnih jezikov habsburške monarhije (1849). Trst sam v tem pogledu ne preseneča, saj tudi iz večine drugih večjih mest na slovenskem ozemlju pred sredo 19. stoletja nimamo nobenih slovenskih uradovnih zapisov ali komaj katerega,¹ če izvezemo prevode tiskanih normalij, ki so od srede 18. stoletja dalje nastajali v politično-upravnih središčih višje in srednje ravni.² Pred tem med mesti izstopa Ljubljana z daleč največjim številom službenih in sodnih priseg (več kot 100),³ pri čemer so ravno slovenske prisegel – do srede 19. stoletja jih je skupno znanih okoli 400⁴ – daleč najpogostejše zastopana zvrst zapisov uradovne narave sploh. Trst se drugim politično-upravnim središčem, kjer so tiskali slovenske normalije, pridruži z doslej evidentiranimi tovrstnimi slovenskimi tiskovinami v jožefinski dobi (1786),⁵ kolikor je znano, malo pred Gorico (1790).⁶

Tako kot se Trstu glede slovenskih uradovnih zapisov ni treba sramovati pred slovenskimi celinskimi mesti, velja enako tudi za Tržaško v odnosu do drugih območij slovenskega prostora. Primere tovrstnih dokumentov namreč na današnjem Tržaškem zunaj ozemlja mestnega komuna srečujemo že vse od začetka 17. stoletja, začenši z devinskim prisežnim obrazcem.

V pričujočem prispevku želim podati pregled doslej evidentirane uradovne slovenice s Tržaškega, pri čemer se omejujem na hranišča (arhive in knjižnice) v Sloveniji (na italijanskem ozemlju sta shranjena le dva obravnavana zapisa). Iz 17. stoletja poleg nedatiranega devinskega obrazca poznamo bratovščinska

pravila iz Doline, datirana leta 1635, nato pa se po stoletje in pol trajajoči vrzeli začnejo leta 1786 vrstiti v Trstu tiskane normalije (uradni razglasi). Daleč največ rokopisnih uradovnih dokumentov v slovenščini je iz prve polovice 19. stoletja, in sicer 27. Vsi razen v Trstu sestavljene dedne pogodbe (1845) in zapisa ustne oporoke (1850) so nastali med letoma 1800 in 1830 v vaseh Ricmanje, Dolina in Zabrežec. Največ je oporok in cenitev premoženja, po katerih Ricmanje v slovenskem prostoru močno izstopajo.

Dveh najstarejših besedil, nastalih v prvi polovici 17. stoletja, se bom v nadaljevanju le dotaknil, saj sta že bili dokaj temeljito obdelani. Večja pozornost bo posvečena mlajšemu gradivu: v Trstu izdanim tiskanim normalijam iz obdobja 1786–1849 ter ricmanjskim, dolinskim in edinemu zabrežskemu rokopisnemu uradovnemu zapisu iz let 1800–1830. V diplomatičnem in kritičnem prepisu bodo objavljeni povednejši primeri posameznih zvrsti besedil: dve normaliji (razglasa), dve oporoki, posojilno pismo in rzsodba o delitvi premoženja s cenitvijo. Jezikovno in pravopisno analizo besedil prepuščam jezikoslovcem. Poleg pregleda besedil želim opozoriti le na nekatere zanimivejše vsebine in posebnosti, dotaknem pa se tudi okoliščin nastanka slovenskih uradovnih tekstov.

Namenoma puščam ob strani glagolske dokumente, ki so od srede 16. stoletja nastajali v Dolini in vsebujejo deloma tudi elemente tamkajšnjega živega govora, zlasti leksikalne in nekatere glasovne.⁷ Zaradi drugačne, ne uradovne narave pa v okvir pričujočega prispevka ne sodi pet slovenskih rokopisov iz Trsta s konca 17. in srede 18. stoletja. Strokovna javnost dobro pozna objavo Pavla Merkùja iz leta 1980: tri pisanja (dve pismi in en listek), ki jih je Marija Izabela baronica Marenzi konec 17. stoletja poslala svoji materi v Loško dolino in so del obsežne korespondence med njima, edine znane zgodnjenovoveške plemiške korespondence v slovenščini.⁸ Manj znana sta kratka sestavka, načrta pridige dveh duhovnikov, ki sta leta 1755 pri tržaškem konzistoriju opravljala župniški izpit.⁹

Uradovna slovenica iz 17. stoletja

Potem ko so bila leta 1952 na zgodovinski razstavi *Slovenci ob Jadranu* v Kopru javnosti prvič predstavljena leto poprej odkrita bratovščinska pravila iz Doline (1635) kot dotlej najstarejši primer urado-

¹ Pregledno o tem: Golec, The role of Slovenian.

² Najpopolnejšo evidenco slovenskih normalij je okoli leta 1960 sestavil Vaso Suyer (ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov).

³ Poleg 19 mestnih službenih priseg (prisežnih obrazcev) iz 17. in 18. stoletja (Golec, *Mestna prisežna besedila*, Ljubljana – 1. del (LJU 1–17), Ljubljana – 2. del (LJU 18–19)) je ohranjenih 76 sodnih priseg, nastalih med letoma 1752 in 1811 pri škofijskem gospodstvu v Ljubljani (isti, *Ljubljansko škofijsko gospodstvo*), ter več priseg, zapisanih pri škofiji.

⁴ Slovenske prisegel poznamo od srede 16. stoletja dalje. Prim. pregled: Košir, *Prisegel v slovenščini*; glavne objave prisežnih besedil: Ribnikar, *Slovenske podložniške prisegel*; Golec, *Ljubljansko škofijsko gospodstvo*; Golec, *Mestna prisežna besedila*; Golec, *Slovenska prisežna besedila*.

⁵ ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov, št. 49/1. – Dobri dve desetletji starejši je najzgodnejši znani razglas, ki so ga v Trstu 25. maja 1765 izdali v hrvaščini, in sicer kot trijezično tiskovino skupaj z nemškim in italijanskim besedilom. Gre za razglas Glavne komerčne intendance v Avstrijskem Primorju, ki je imela sedež v Trstu ter je med letoma 1752 in 1776 pokrivala avstrijska pristanišča na Jadranu. Vsebina govori o prepovedi uvoza vina iz Beneške republike (ZAL, LJU 489, Mesto Ljubljana, Splošna mestna registratura, Reg I., šk. 68, fasc. 48, Rzne naredbe 1750–1766, št. 148, list 81–82).

⁶ ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov, št. 84.

⁷ O tem pregledno vključno z navedbo literature: Zor, *Glagolica na Slovenskem*, str. 490–493. Natančneje o petih dolinskih rokopisih in objava najstarejšega: Botica et al., *Kvadrima ili ligišt*, zlasti str. 29–42. Objava krstne matične knjige župnije Dolina 1605–1617, do leta 1607 pisane v glagolici: Jašo in Doblanović Šuran, *Matična knjiga krštenih*.

⁸ Merkù, *Slovenska plemiška pisma*, str. 20–27. O korespondenci prim. tudi Merkù, *Zasebna slovenščina v 17. stoletju*.

⁹ Glaser, *Župniški izpit*. Prim. Rupel, *Protireformacija in barok*, str. 314.

valne slovenščine s Tržaškega,¹⁰ je Pavle Merkù pol stoletja pozneje, leta 2002, postregel z objavo novo-odkritega t. i. Devinskega prisežnega obrazca, katerega nastanek je na podlagi pisave in vsebine postavil na začetek oziroma v prvo četrtino 17. stoletja.¹¹ Na Tržaškem so vsaj sporadično pisali slovensko tudi že prej, a nas doslej ni razveselilo še nobeno odkritje, podobno omenjenima dvema. Za primerjavo povejmo, da je znana le peščica ohranjenih primerkov uradovalne slovenščine, ki so potrjeno nastali pred letom 1600, začeni s Černjejskim rokopisom s konca 15. stoletja. Poleg omenjenega iz današnjega primorskega zamejstva izvira še en slovenski uradovni zapis, nastal leta 1564 pri deželnihi stanovih v Gorici,¹² dva pa se z vsebino v celoti ali deloma nanašata na primorski in s tem zamejski prostor (na Vipavsko, Kras in Brda).¹³

Devinski prisežni obrazec je zelo kratek, saj obsega vsega štiri vrstice in 18 besed, ravna se po italijanskem pravopisu, namenjen pa je bil zaslišancem,¹⁴ bodisi sodnim pričam bodisi tudi drugim osebam, vpletenim v sodne procese. Merkù se je trudil ugotoviti, ali bi obrazec lahko zapisal Gregorio Alasia da Sommaripa, ki je kot servit dobro desetletje, od 1601 do 1612, prebival v Devinu in ga poznamo kot avtorja leta 1607 v Vidmu natisnjene italijansko-slovenskega slovarja. Potem ko je grafološka analiza

izključila možnost, da je besedilo Alasievo delo, je Merkù vsaj hipotetično dopuščal, da ga je Gregorio pomagal sestavljati ali celo sam narekoval.¹⁵ Zgodovinar se bo veliko prej vprašal drugače, in sicer, koliko tovrstnih zapisov za sodno rabo je v Devinu nastalo pred in za osamljenim najdenim. Za nastanek marginalnega obrazca, ki je bil v sodni praksi prejkone običajen pojav, ni treba »kriviti« italijanskega slovaropisca, ampak anonimnega devinskega gosposčinkega pisarja, ki je uradovne spise sicer sestavljal v italijanščini. Na istem listu kot slovenski prisežni obrazec in italijanski zapis o premoženjskem sporu je tudi devet besed obsegajoč slovenski zapis, ki ga je imel Merkù za delni prepis (incipit) istega prisežnega obrazca, napisan v kraškem narečju.¹⁶ Kakor koli, 27 besed, ki sestavljajo dve prav kratki slovenski besedili iz Devina, je za zdaj najzgodnejše neposredno pričevanje o rabi slovenščine v uradovne namene na tleh današnje Tržaške pokrajine, njihova namembnost pa je takšna kot pri veliki večini slovenskih uradovnih zapisov iz tega časa: za priseganje pred patrimonialnim sodiščem.

Neprimerno obsežnejša, zgovornejša, po namembnosti povsem drugačna in s tem odstopajoča od večine slovenskih uradovnih besedil iz obdobja pred sredo 18. stoletja so že omenjena pravila bratovščine sv. Rešnjega telesa iz Doline, datirana 9. junija 1635, na dan ustanovitve bratovščine.¹⁷ Ker je v rokopisu marsikaj prečrtano, je Mirko Rupel sklepal, da gre za osnutek, ne za čistopis. Pisec je vsaj nekoliko poznal knjižno slovenščino, v pravopisu in besedišču pa so vidni lokalni in narečni vplivi.¹⁸ Zaznati je mogoče nekaj elementov italijanskega pravopisa (na primer *donasgni*, *gha*, *Copelo*), vendar so bili ti v 17. stoletju prisotni tudi v nekaterih besedilih iz osrednjega slovenskega prostora.¹⁹

Poleg slovenske različice pravil obstaja tudi vsebinsko konciznejša latinska, ki jo je 25. februarja 1651 z naknadnim pripisom potrdil in pečatil tržaški škof Anton in je shranjena v dolinskem župnijskem arhivu.²⁰ Skoraj nobenega dvoma ni, da je bilo prvo besedilo latinsko, daljše in veliko bolj opisno, slovensko pa je njegov prevod, ki ni delo iste roke in tudi ni nujno nastal že leta 1635.

Dolinska bratovščinska pravila so sploh prvi tovrstni normativni akt v slovenskem jeziku. Iz 17. stoletja je sicer znanih le še dvojje bratovščinskih pravil, obeh nastalih na območju Kamnika (v Komendi leta

¹⁰ *Slovinci ob Jadranu*, str. 7. O odkritju leta 1951: Rupel, Prispevki k protireformacijski dobi, str. 178.

¹¹ V naslovu pravi »z začetka 17. stoletja«, v besedilu pa, da je po pisavi in vsebini sodil, da je nastalo »v prvi četrtini 17. stoletja« (Merkù, Devinski prisežni obrazec, str. 153 in 154).

¹² Černjejski rokopis, znan pod več imeni (Čedajski, Beneškoslavenški idr.) je latinsko-slovensko-italijanski seznam darov Marijini bratovščini v Černjeji v Beneški Sloveniji (1459–1508) z 52 slovenskimi vpisi od leta 1497 dalje. Gl. Mikhailov, *Jezikovni spomeniki*, str. 68–71, 109–133 (objava). Iz 16. stoletja poznamo še t. i. Kranjski rokopis, tri prisežne obrazce mesta Kranj, po zadnjih ugotovitvah nastale v obdobju 1531–1556 (prav tam, str. 61–63, 95–99 (objava)); Golec, *Mestna prisežna besedila*, s. p., Kranj (KRA-1–4), poklonitveno prisego goriških deželnihi stanov nadvojvodi Karlu iz leta 1564 (Bratuž, Primeri rokopisnega gradiva, str. 132), razglas kranjskega deželnege upravitelja Janža Khisla o vinskem dachu iz leta 1570 (Jug, Slovenski »zapovedni list«), iz istega leta prisežni obrazec za sodne priče iz Velike Nedelje pri Ormožu (Koruza, O zapisanihi primerih, str. 247), Recljev prevod gorskih bukev, nastal leta 1582 na Raki pri Krškem (Dolenc, »Gorske bukev«, str. 39 sl.), razglas škofjeloškim protestantom iz leta 1590 (Šega in Golec, Münchenska zakladna najdba), ukaz nadvojvode Ferdinanda kranjskemu vicedomu iz leta 1598 (Rupel, Slovenski akt) in od leta 1599 posamezne slovenske vpise v zapisniku čevljarskega ceha v Metliki (Golia, Slovenica v spisih). Po letu 1600 se slovenska uradovna besedila zgostijo.

¹³ Gre za zgoraj omenjena Khislov razglas o vinskem dachu (1570) in ukaz nadvojvode Ferdinanda (1598) (gl. prejšnjo opombo). Prim. Golec, Prispevek k pokrajinskim imenom; Golec, Kras, Kraševci.

¹⁴ Merkù, Devinski prisežni obrazec, str. 154. – Merkù ni postregel z arhivsko signaturo, ampak zgolj z ohlapnim podatkom, da je besedilo eno od treh nedatiranihi, zapisanihi na samostojnem listu, ki je bil leto poprej odkrit med urejanjem devinskega grajskega arhiva v tržaškem državnem arhivu (prav tam, str. 153).

¹⁵ Prav tam, str. 154 in 156.

¹⁶ Prav tam, str. 156.

¹⁷ Objavi: [Anonimus], Pravilnik bratovščine; Rupel, Prispevki k protireformacijski dobi, str. 179–180. Objava faksimila: Bonin, Pravila bratovščine, str. 366.

¹⁸ Rupel, Prispevki k protireformacijski dobi, str. 179.

¹⁹ V nagovoru ljubljanskega generalnega vikarja pred volitvami opatinje tamkajšnjih klaris iz leta 1663, denimo, beremo: *Glostra uisitiragne, chatere, roche, drugho* itd. (prav tam, str. 181).

²⁰ Za posnetke latinske različice se iskreno zahvaljujem Mirjani Kontestabile Rovis iz Pokrajinskega arhiva v Kopru.

1660 in na Homcu 1661),²¹ iz prve polovice 18. stoletja pa so znana bratovščinska pravila v kajkavščini iz trga Središče ob Dravi (1705).²²

Z dolinskimi pravili pričevanja o uradovalni slovenščini v obravnavanem prostoru prenehajo kar za poldrugo stoletje. Upamo lahko, da bodo nenavadno dolgo časovno vrzel zapolnile nove najdbe, zlasti iz tržaških arhivov, saj so slovenski že dodobra prečesani in je zato upanje na »epohalne najdbe« majhno.

Tiskane normalije 1786–1849

Enako kot za potencialno rokopisno uradovalno gradivo iz 17. in 18. stoletja velja za slovenske normalije, ki jih je državna oblast začela tiskati sredi 18. stoletja. V slovenskih arhivih jih je okoli leta 1960 evidentiral Vaso Suyer²³ in nato v 70. letih v Gradcu Martina Orožen,²⁴ oba skupaj za čas do srede 19. stoletja skoraj tisoč,²⁵ medtem ko podobno sistematično evidentiranje, kolikor je znano, še ni bilo opravljeno v obeh državnih in drugih arhivih v Trstu in Gorici. Glede na pomen tržaškega gubernija kot državnega oblastva, katerega območje je dobršen del svojega obstoja do leta 1849 pokrivalo celotno Avstrijsko Primorje (Trst, Goriško-Gradiško in Istro) – tako je bilo tudi v času Ilirskih provinc, ko je imela podoben obseg provinca Istra s sedežem v Trstu²⁶ –,

je v Tržaškem državnem arhivu mogoče pričakovati precej več tovrstnih tiskov, kot jih je bilo najdenih v Sloveniji in ki bodo predstavljeni v nadaljevanju.

Tiskane normalije v slovenščini so novost, ki se pojavi sredi 18. stoletja. Do terezijanske dobe so odredbe in zakone Slovincem razglašali le pridigarji in biriči, tako da so jih prevajali sproti. Takšna praksa je postala nemogoča, če so oblasti hotele, da bodo nemščine nevajeni podaniki zakone spoznali in se po njih ravnali. Tako se je rodila potreba po natančnih tiskanih prevodih. Od normalij (patentov, okrožnic, razglasov) so od srede 18. stoletja v slovenščino prevajali samo tiste, s katerimi je oblast hotela seznaniti najširše plasti prebivalstva.²⁷ Po dosedanjih ugotovitvah je najstarejša znana v slovenščini tiskana normalija cesarski patent o dezerterstvu, izdan leta 1749 v Celovcu.²⁸ Do konca 18. stoletja jih poznamo le nekaj več kot 150, v stoletnem razponu od prvega do leta 1850 pa skoraj tisoč, od tega 112 izdanih samo v revolucionarnem letu 1848.²⁹

Tiskane normalije – dvojezične, trijezične in deloma tudi samo slovenske – so nastajale v središčih državne oblasti, kjer so od srede 18. stoletja delovala nova državna oblastva na deželni in naddeželni ravni – v Gradcu, Ljubljani, Celovcu, Gorici in Trstu – ter novooblikovana terezijanska okrožja (kresije): Ljubljana, Postojna, Novo mesto, Maribor, Celje, Gorica in Beljak. Daleč največ znanih je bilo izdanih v Ljubljani, nato v Gradcu, v obeh mestih najverjetneje tudi večina tistih, ki nosijo zelo pogost kraj izdaje Dunaj, a so jih v resnici prevedli na nižjih državnih ravneh. Od drugod jih poznamo le za pokušnjo, od enega do nekaj primerov ali sploh nobenega.³⁰ Trst z enajstimi doslej znanimi tiski odtehta tako komaj dober odstotek vseh, kar nikakor ne more ustrezati dejanskemu številu in deležu tam nastalih primerkov te zvrsti uradovalne slovenščine.

Od srede 18. stoletja imamo torej možnost zasledovati, kako se je v takih tiskanih besedilih kljub pomanjkljivosti, a tudi z odlikami, uspešno in ne-

²¹ Steska, Slovenska pravila; Mrkun, Bratovščina sv. R. T.

²² Ilešič, *Hrvatski utjecaji*, str. 11–14; Kovačič, *Trg Središče*, str. 160–162.

²³ ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov. – Suyerjeva kartoteka šteje 939 enot, od tega 937 do leta 1849, dve pa iz prve polovice 50. let 19. stoletja. Normalij je, začnši z letom 1754, dejansko okoli 900, preostalo pa so razni rokopisi in drugi tiski. Vtis je, da Suyer ni sistematično pregledoval gradiva v vseh slovenskih arhivih, ampak le v Ljubljani in Mariboru.

²⁴ M. Orožen je v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu pregledala obsežne svežnje s patenti za čas med letoma 1740 in 1835 ter evidentirala 67 slovenskih, predvsem pa dvojezičnih nemško-slovenskih od leta 1766 dalje (Orožen, *Uradovalna slovenščina*, str. 159).

²⁵ Leta 2018 je bilo 17 normalij iz obdobja 1764–1802 evidentiranih v Auerspergovem arhivu na Dunaju, in sicer v razdelku Šrajbarski turn (Thurnamhoda), a je med njimi samo ena, katere drugega ohranjenega izvoda ni evidentiral že Suyer (ÖStA, HHStA, FAA, C–48–35, Behördliche Cirkulare, Verordnungen etc.).

²⁶ Gubernij v Trstu je nastal leta 1776 in je sprva pokrival samo Trst z njegovim območjem, od leta 1782/83 pa kot tržaško-goriški gubernij še deželo Goriško in Gradiško. Po odpravi večine reform Jožefa II. so njegovo ozemlje leta 1791 zreducirali na izhodiščno stanje. Ob ponovni vzpostavitvi gubernijev leta 1803 sta Goriška in Gradiška prišli pod združeno kranjsko in goriško deželno glavarstvo v Ljubljani, v Trstu pa je nastal združen tržaško-istrski gubernij, ki je vključil nekdanjo beneško Istro, a jo je izgubil že po dveh letih, ko je po miru v Bratislavi (1805) pripadla Napoleonovemu Italijanskemu kraljestvu. Okrnjeni, samo na Trst in njegovo območje skrčeni tržaški gubernij je v tem obsegu deloval do francoske zasedbe leta 1809. V obdobju Ilirskih provinc so končno stanje vzpostavili v začetku leta 1812. Trst je bil odtlej glavno mesto province Istra, ki je poleg mestnega območja obsegala še Goriško in Gradiško do Soče (po Soči so Ilirske province mejile na Italijansko kraljestvo), nekdanjo beneško Istro in

na podlagi poznejših popravkov tudi prejšnjo avstrijsko Istro. Po restavraciji avstrijske oblasti in kratkotrajnem obdobjučasne uprave so tržaški gubernij ustanovili še zadnjič (1816). Do leta 1822 je bil njegov obseg zelo velik, saj je vključeval tudi Reko in Civilno Hrvaško, odtlej pa samo Trst, Goriško in Gradiško ter celotno Istro. Za pokrajine, združene v okviru tržaškega gubernija, so uporabljali ime Primorje, zato so gubernij do razpustitve leta 1849 imenovali tudi primorski gubernij (Žontar, Uprava Štajerske, Koroške, Kranjske, str. 78–80).

²⁷ Reisp, O najstarejših tiskanih, str. 91. O tej problematiki gl. tudi: Orožen, *Uradovalna slovenščina*; Valenčič, *Slovenščina v uradih*.

²⁸ Domej, *Die Slowenen in Kärnten*, str. 177; objava faksimila prav tam, str. 464–466.

²⁹ ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov.

³⁰ Normalije, natisnjene v upravnih središčih na deželni in naddeželni ravni, poznamo iz vseh petih naštetih mest od Gradca do Trsta, medtem ko za zdaj ni znan noben primer, ki bi ga izdali okrožni uradi v Mariboru, Gorici, Celovcu in Novem mestu (ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov).

prekinjeno razvijala nova zvrst slovenskega knjižnega jezika, poslovno-uradovni jezik, z zanimivim, v veliki meri novonastajajočim besediščem, kot so pač zahtevale potrebe vsebinsko raznolikega upravnega obveščanja.³¹ Na splošno se je pisava proti koncu 18. stoletja v pravopisnem pogledu izboljšala, besedje in skladenjsko izražanje pa sta ostajala pod močnim vplivom nemške predloge in dokazujeta, kako težko so prevajalci zadeli ustrezni slovenski skladenjski in besedotvorni vzorec. V jeziku so manjkala poimenovanja za stvarne pojme in abstraktne pojave (pravni izrazi, finančno izrazoslovje itd.), ki so jih prevajali bodisi opisno bodisi besedotvorno neustrezno, pogosto kot čiste kalke.³²

Kot že rečeno, je znanih samo enajst tiskanih slovenskih normalij, ki so bile izdane v Trstu, in sicer s strani avstrijskih in francoskih civilnih in vojaških oblasti. Njihov časovni razpon sega od leta 1786 do 1849, pri čemer sta samo dve še iz 18. stoletja. Kar štiri normalije izvirajo iz obdobja francoske zasedbe, na čelu z razglasom prebivalstvu Kranjske, izdanim

med prvim Napoleonovim pohodom čez slovensko ozemlje spomladi 1797. Obdobje Ilirskih provinc (1809–1813) zastopajo trije dokumenti, po eden je iz let po odhodu Francozov in iz srede tridesetih let, nato pa se tiski spet zgostijo v drugi polovici štiridesetih let 19. stoletja, ko so znani trije, prvi iz zahajajoče predmarčne dobe (1847), drugi iz revolucionarnih dni leta 1848 in zadnji iz naslednjega leta, ta z domala trivialno vsebino.

Drugi po starosti, razglas francoskega generala iz leta 1797, je bil prvič objavljen že dvanajst dni po izidu, in sicer v časniku *Lublanske novice*, nato pa prečrkovan v gajico še dvakrat v strokovni literaturi konec 19. stoletja (v spodnji preglednici pod št. 2), ko je doživel objavo tudi razglas kmetom o novi ustavi iz revolucionarnega leta 1848 (v preglednici pod št. 10). Vse razen enega ima Suyer evidentirane v svoji kartoteki patentov, vendar nekaterih hranišč po 60 letih ni bilo več mogoče ugotoviti, oziroma dokumenta danes tam ni mogoče najti.

Seznam slovenskih tiskanih normalij, izdanih v Trstu v letih 1786–1849

Zaporedna št. 1	
Čas in kraj nastanka	1786 XII. 19., Trst (<i>U' Terstu ta 19 dan Decembra 1786</i>)
Vsebina	Razglas (<i>Nasnajne</i>) o omejenem sprejemanju otrok v tržaško najdenišnico (sirotišnico in porodnišnico)
Izdajatelj	[Gubernij v Trstu]
Oblika	Trijezično v nemščini (<i>Oeffentliche Nachricht</i>), italijanščini (<i>Avviso</i>) in slovenščini (<i>Nasnajne</i>). 1 list, 1 potiskana stran.
Hranišče	Neznano (pogrešano). Po Suyerju in leta 2001: ³³ ZAL LJU 489, Mesto Ljubljana, Splošna mestna registratura, Reg I., šk. 68, fasc. 48, št. 145, Sirotišnica in najdenišnica 1786–1790, list 317.
Objave in obravnave	Evidenca: ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov, št. 49/1.

Zaporedna št. 2	
Čas in kraj nastanka	1797 IV. 17., Trst (<i>Is poglavitniga Quarteirja Tershajbkiga Mesta na 28. dan Mesza Germinala, ali selenarja v'petem leti ene inu nerasedlive franzojke republike, ali na 17 dan maliga travna</i>)
Vsebina	Razglas prebivalstvu Kranjske ob francoski vojaški zasedbi
Izdajatelj	Francoski brigadni general Friant, poveljnik na Kranjskem
Oblika	1. različica: Samo slovensko. Posebej v nemščini in francoščini. 1 list, 1 potiskana stran. 2. različica: Štirjezično francosko-italijansko-nemško-slovensko. 1 list, 1 potiskana stran.
Hranišče	1. različica: ARS, AS 1077, Zbirka spisov iz francoske dobe, fasc. 1, 14/I. 2. različica: prav tam, fasc. 4, 1/I.
Objave in obravnave	Objava: <i>Lublanske Novize</i> I (1797), Nr. 31 in 32, 29. 4. 1797, s. p. Objava (v gajici): Levec, Listek, str. 317–318. Objava (po Levčevi objavi): Glaser, <i>Zgodovina slovenskega slovstva</i> II, str. 92–93. Omemba: Simonič, <i>Slovenska bibliografija</i> , str. 115. Evidenca: ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov, št. 147.

³¹ Orožen, *Uradovna slovenščina*, str. 157.

³² Prav tam, str. 161–162.

³³ Neodvisno od Suyerjeve kartoteke sem trijezični razglas leta 2001 odkril sam. Ob ponovnem vpogledu v gradivo je manjkal ravno zadevni list 317.

Zaporedna št. 3	
Čas in kraj nastanka	1805, VI. 25., Trst (<i>Dano u Tersti tega 25. Rojbenzveta 1805</i>)
Vsebina	Okrožnica o oddajanju najdenčkov v rejo na podeželju
Izdajatelj	Gubernij v Trstu, podpisana guverner Sigmund pl. Lovász (<i>von Lovász</i>) in gubernijski svetnik Janez Nepomuk baron Buset.
Oblika	Dvojezično nemško-slovensko s samo nemškim naslovom (<i>Zirkulaerverordnung</i> itd.). 3 listi, 6 potiskanih strani.
Hranišče	ARS, AS 748, Gospostvo Krumperk, Spisi, fasc. 6, Normalia III, 12b. ³⁴
Objave in obravnave	Evidenca: ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov, št. 181.

Zaporedna št. 4	
Čas in kraj nastanka	1810 III. 6., Trst (<i>Sturjen u' Terfte, na 6. marca 1810</i>)
Vsebina	Razglas o izločitvi dunajskih bankovcev iz obtoka (<i>Rovnajne zbes usignene Bankozedelze, katri se imenujejo Zedelz od Dunejskiga Banko</i>) z razpredelnico borznih vrednosti, datirano Trst, 5. marec 1805.
Izdajatelj	Generalni guverner Ilirskih provinc (<i>Hirgeneral, vajvod od Raguse</i>), zanj svetnik Viktor von Broglie (<i>Viktor od Broglie</i>).
Posebnosti	Samo slovensko. 2 lista, 4 potiskane strani, na zadnji strani razpredelnica borznih vrednosti. Posebej francosko, italijansko in nemško.
Hranišče	ARS, AS 1077, Zbirka spisov iz francoske dobe, fasc. 3, 9/VI.
Objave in obravnave	Evidenca: ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov, št. 285.

Zaporedna št. 5	
Čas in kraj nastanka	1810 III. 15., Trst (<i>Terft</i>)
Vsebina	Razpredelnica borznih vrednosti od 1. 10. 1799 do 1. 3. 1810, Trst, 15. marec 1805.
Izdajatelj	[Tržaška borza]
Oblika	Samo slovensko. 1 list, 1 potiskana stran.
Hranišče	Neznano (pogrešano). Po Suyerju: »DAS F 4 (akti fran. okup.)«, tj. danes: ARS, AS 1077, Zbirka spisov iz francoske dobe, fasc. 4.
Objave in obravnave	Evidenca: ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov, št. 286.

Zaporedna št. 6	
Čas in kraj nastanka	1810 III. 24., Trst (<i>Sturjen u' Palaze poglavarstva. Terft ta 24. dan marca 1810</i>)
Vsebina	Ukaz v zvezi z razbojniki na cesti med Trstom in Reko.
Izdajatelj	Generalni guverner Ilirskih provinc (<i>Hirgeneral, Vajvod od Raguse</i>), zanj sekretar Viktor von Broglie (<i>Viktor od Broglie</i>).
Posebnosti	Trijezično francosko-italijansko-slovensko. 1 list, 1 potiskana stran.
Hranišče	ARS, AS 1077, Zbirka spisov iz francoske dobe, fasc. 1, 1/VIII.
Objave in obravnave	Evidenca: ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov, št. 288.

Zaporedna št. 7	
Čas in kraj nastanka	1816 X. 26., Trst (<i>Terst ne 26. oktobra 1816</i>)
Vsebina	Odlok o ustanovitvi in popravilu šol na območju Trsta
Izdajatelj	Gubernij v Trstu
Posebnosti	---
Hranišče	Neznano. Leta 1953: župnijski arhiv Krkavče. ³⁵
Objave in obravnave	Objava: [Anonimus], Trst 1816, str. 233–234.

³⁴ Suyer navaja še dve hranišči v Arhivu Republike Slovenije, ki ju ni bilo mogoče ugotoviti: 1) DAS zbirka; 2) DAS Polizei-übertretungen.

³⁵ [Anonimus], Trst 1816, str. 234.

Zaporedna št. 8	
Čas in kraj nastanka	1835 X. 10., Trst (<i>Triest</i>)
Vsebina	Ukaz o ravnanju v primeru živinskih bolezni
Izdajatelj	Gubernij v Trstu (<i>Osnanilo zef. Kr. primorjskiga vladstva v Trstu</i>)
Oblika	3 listi nemško-slovensko, 4 listi samo slovensko
Hranišče	Neznano (pogrešano). Okoli 1960 po Suyerju: »DAS Zbirka (Kresija) P–22«, tj. danes: ARS, AS 1079, Zbirka normalij, šk. 20.
Objave in obravnave	Evidenca: ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov, št. 723.

Zaporedna št. 9	
Čas in kraj nastanka	1847, s. d., Trst (<i>v Trstu leta 1847</i>)
Vsebina	Načrt poduka o občinskem premoženju (<i>Načert poduka za oskerbnistvo lastniga občinskiga premoženja</i>)
Izdajatelj	Gubernij v Trstu (<i>razglasen od c. k. Gubernia v Trstu leta 1847</i>)
Oblika	9 potiskanih listov, naslov napisan z roko na ovitku.
Hranišče	NUK, Ljubljana, Zbirka rokopisov, redkih in starih tiskov, III 72146.
Objave in obravnave	Omembra: Simonič, <i>Slovenska bibliografija</i> , str. 331. Evidenca: ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov, št. 780.

Zaporedna št. 10	
Čas in kraj nastanka	1848 III. 26., Trst (<i>V Trstu 26. sušca 1848</i>)
Vsebina	Razglas kmetom o novi ustavi
Izdajatelj	Guverner v Trstu (<i>Robert Altgrof Salm, Deželni poglavar</i>)
Oblika	Dopolnilo cesarskemu pismu z dne 15. marca 1848
Hranišče	Neznano.
Objave in obravnave	Objava: Glaser, <i>Zgodovina slovenskega slovstva</i> III, str. 224–226. Evidenca: ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov, št. 802.

Zaporedna št. 11	
Čas in kraj nastanka	1849 I. 4., Trst (<i>v Trstu</i>)
Vsebina	Ukaz o ogrevanju šol
Izdajatelj	Gubernij v Trstu (<i>Oznaniilo c. k. Poglavarstva u avstrijansko-ilirskem primorju</i>)
Oblika	Na drugi strani hrvaško besedilo.
Hranišče	Neznano. Okoli 1960 po Suyerju: »zbirka prof. dr. Kolarič«. ³⁶
Objave in obravnave	Evidenca: ZRC SAZU, ISJFR, Suyer, Kartoteka patentov, št. 902.

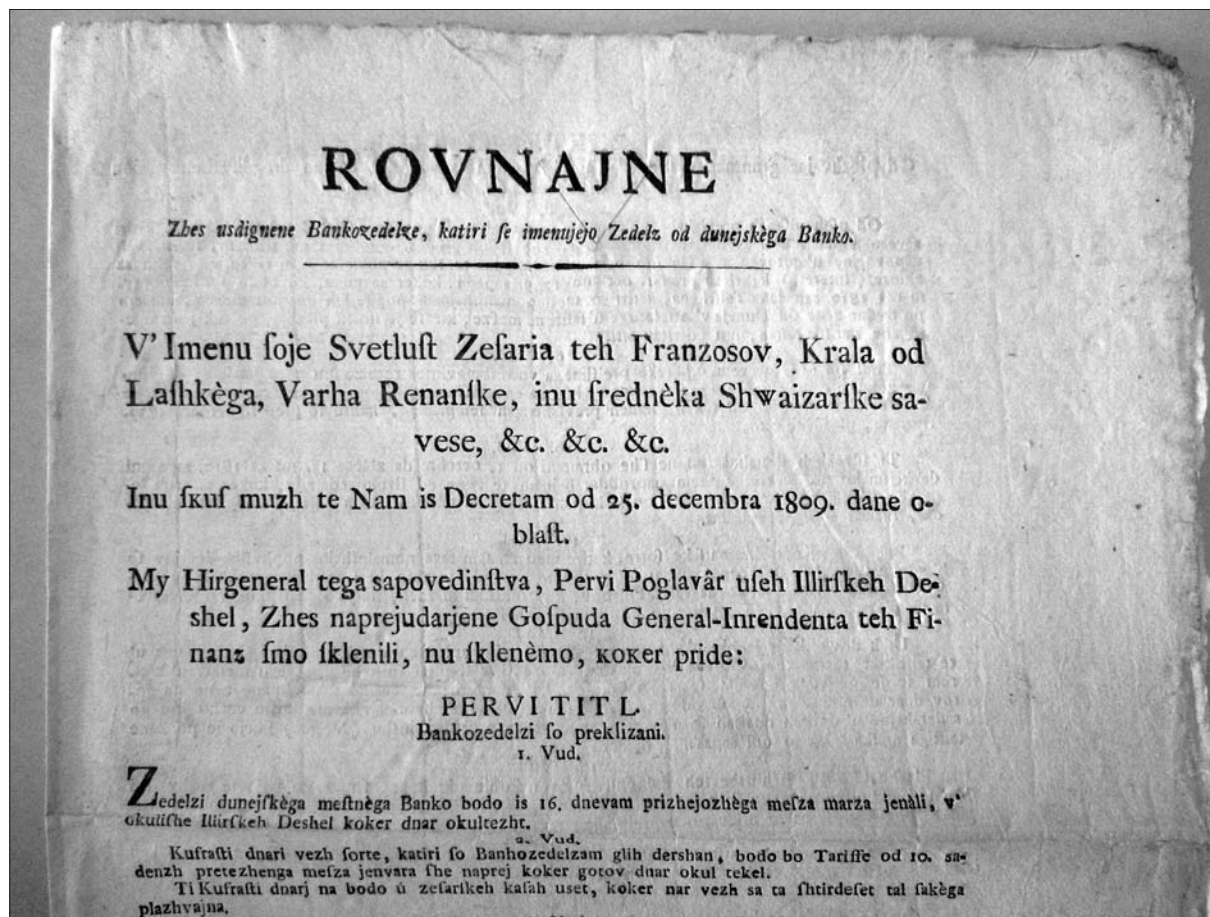
Ustavili se bomo samo pri dveh razglasih tržaškega gubernija, pri najstarejšem znanem iz leta 1786 in pri dve desetletji mlajšem iz leta 1805. Oba se nanašata na problematiko t. i. najdenčkov in tržaške najdenišnice. Ta, leta 1769 ustanovljena terezijanska ustanova, v katero so se stekali zapuščeni novorojenci, tako tisti, ki so se v njenem porodniškem delu rodili, kot drugi, je otroke oddajala na deželo v plačano rejo. Sistem je deloval več kot eno stoletje, v času nastanka obeh slovenskih razglasov pa se je še oblikoval.³⁷

Prvi razglas, datiran 19. decembra 1786, je trijezičen, nemško-italijansko-slovenski, z naslovi *Oeffentliche Nachricht – Avviso – Nasnajne*. Medtem ko je

italijansko besedilo zvest prevod nemškega izvirnika, je slovensko skrajšano in več kot očitno prilagojeno razumevanju preprostega ljudstva. V slovenskem razglasu na primer v zadnjem odstavku ni govora o izgonu tujih porodnic in otrok z državnega ozemlja ter o odgonu domačih državljanov v njihovo deželo, ampak zgolj o tem, da jih bodo sodni uslužbenci spremljali od ene do druge gosposke do doma. Ker je bilo slovensko besedilo namenjeno samo slovenskemu prebivalstvu, predvsem Kranjcem, prevajalec ni videl potrebe, da bi omenjal tudi tujce. Priča smo poenostavitvam formulacij, za katere ni našel ustreznega izraza (na primer *naprejpstavljeni* za višje nadzorništvo institucije, *Oberaufsicht des [...] Instituts; gracariskiga gubernja* (rodilnik) za notranjeavstrijski gubernij, von *dem Innerösterreich. Gubernium*) ali pa se je zatekel k ljudski oznaki (na primer *špital* za ubožnico, *Armenhaus; lubav* za pomoč, *Beistand*). Za ta čas je bilo zelo značilno tudi kalkiranje, najsi je šlo za uveljavljene izraze (*gor vuzeti* za *Aufnehmung*) ali za manjkrat izpričane, lahko tudi priložnostno ustvarjene (*vukupejšhajanje* za *Zusammenfluß*).

³⁶ Nedvomno je mišljen slavist prof. dr. Rudolf Kolarič (1898–1975), nazadnje redni profesor novosadske univerze, od 1947 do 1958 zaposlen na Inštitutu za slovenski jezik SAZU, od 1952 kot njegov upravnik. O njegovi »zbirki« ni bilo mogoče ugotoviti ničesar.

³⁷ Prim. Golec, Najdenišnica, str. 278–279; Cvirn, Najdenišnice – nagrada, str. 12.

Začetek razglasa generalnega guvernerja Ilirskih provinc o izločitvi dunajskih bankovcev iz obtoka, izdanega 6. marca 1810 v Trstu (ARS, AS 1077, Zbirka spisov iz francoske dobe, fasc. 3, 9/VI).

Na tem mestu je poleg prepisa in fonetične transkripcije objavljen še prevod nemškega izvirnika v sodobno slovenščino, brez katerega slovensko besedilo niti ne bi bilo razumljivo.

Slovenski pravopis je zelo nedosleden, kar pride še posebej do izraza pri zapisovanju sičnikov in šumevcev. Tako je [č] pri vsaki od samo treh pojavitv zapisan drugače: prvič, pred samoglasnikom, kot *z* (*noffeizich*), drugič kot nemški *tsch* (*Pomotsch*) in končno kot bohoričični *zh* (*vezh*). Pravo umetelnost je prevajalec pokazal pri zapisovanju glasu [š], ki se pojavi 20-krat in je zapisan na pet načinov: 12-krat kot *s* (na primer *taksno*, *Bolsmu*), od tega po nemškem pravopisu 3-krat pred *p* (*Spitalske*, *Spitallu*) in dvakrat pred *t* (*Stivillu*, *Stuk*), 4-krat kot *ff* (na primer *Prihodiffa*, *naffiga*), dvakrat kot *fs* (*Tershafskich*, *Prihodifs*) ter po enkrat kot *f* (*fmainfaine*) in *sch* (*sche*). Bohoričičnih dvočrkij *sh* in *sh* se pri zapisovanju šumevca [š] sploh ni spomnil. Še najbolj dosleden je bil pri pisanju glasu [ž], ki je v 9 od 11 pojavitev zapisan

kot *sh* in le izjemoma kot *s* (*Podlosnich*) oziroma *fs* (*nadovfsnich*). Še manj dosledno kot med šumevce-
ma [š] in [ž] je razlikovanje med sičnikoma [s] in [z]. Sičnik [s], ki ga srečamo najpogosteje, 49-krat, se 23-krat pojavlja kot *f*, 20-krat kot *s*, 5-krat kot *ff* in enkrat izjemoma kot *sh* (*Navarnoshiti*). Nič nenavadnega ni, če je [s] celo v isti besedi zapisan na dva načina (na primer *Cefarsku*, *gofposke*). Pri pisanju [z] je prevajalec ubral pravilo, da ga bo pisal kot *f*, torej ravno nasprotno bohoričiči (*s* = [z], *f* = [s]): kot *f* se pojavlja 8-krat, sicer pa dvakrat kot *s* (nezveneče na koncu besede: *skus*) in enkrat kot *sh* (*skashat*). Za šumevec [c] niti enkrat ne srečamo bohoričičnega *z*, ampak po latinskem zgledu *c* (*Cefarsku*, *Decembra*) in *tz* v specifičnem primeru za pridevniško obliko mesta Gradec (*Grätzarskiga*). Čeprav je besedilo kratko, je grafem *s* rabljen za oba šumevca in dva sičnika, [s] in [z], grafem *f* za oba sičnika in šumevec [š], dvočrkje *ff* pa za [s] in [š].

Izvorno besedilo	Fonetična transkripcija	Prevod nemškega izvirnika
Nasnajne.	Nasnajne.	Javni razglas
Te Spitalske Prihodiſſa ſo bile ſkus le tu poſſebnu vukupejshajaine vunajnich ſhenskich, inu noſſeizich Perſon na eno takſno viſho ſmainſaine, de ſo bili le ti Naprejpofſtauleni na Cefarſku od naſſiſga jimenitniga Gubernja ofnajnenu Povelſe permorani le ſamo en griſſnu tem Prihodiſſam enaku Stivillu takſnich ſhen gorvuſſetti, inu ſunej Terſhaſſkich, gorickich, ter gradickaniſkich Podloſnich uſſe te druge od le te Pomotſch vunkej ſklenitti.	Te ſpitalske prihodiſa ³⁸ ſo bile ſkuz le tu poſebnu vukupejshajaine vunajnich ženſkih inu noſejiſh person na eno takſno viſo zmajnſajne, de ſo bili le ti naprejpofſtauleni na ceſarſku od naſiga jimenitniga gubernja oznajnenu povele permorani le ſamo en griſnu [prav: gviſnu] tem prihodiſam enaku ſtivilu takſnih žen gorvuzeti, inu zuney tržaſkih, goriſkih ter gradiſkaniſkih podloſnih vse te druge od le te pomoč vunkej ſkleniti.	Potem ko ſo ſkladi tržaſke uboſnice (<i>Armenhaufes</i>) zaradi pogoteſta priteka-nja zunanjih najdenčkov (<i>Findelkinder</i>) in porodnic poſtali preobremenjeni, je bilo viſje nadzorniſtvo (<i>Oberaufſicht</i>) omenjene inſtitucije ſpričo nanj naſlovljene najviſje odredbe deſelnega gubernija primorano omejit i njihovo ſprejemanje na določeno ſtevilo v razmerju ſ ſkladi, tako da ſo [ſredſtev] teh deleſni ſamo prebivalci meſta Trſta in Tržaſkega ozemlja ter pokneſenih grofiſ Goriſke in Gradiſke.
Le to Cefarſku Povelſe je bilu tokdober u Terſtu, kaker tud na krainſkmu od le tega jimenitenga Grätzarſkiga Gubernja ofnajnenu. Per uſſem temu ſo vender vunajne ſhenske Perſone ſemkej dahajale, al u temu Spitalu poroditti, al pa u taiſtmu nich ſhe pred rojenne otroke popuſtitti.	Le to ceſarſku povele je bilu tokdober v Trſtu, kaker tud na Krajnſkmu od le tega jimenitenga gracarſkiga gubernja oznajnenu. Per uſem temu ſo vender vunajne ženſke perſone ſemkej dahajale, al v temu ſpitalu poroditi al pa v taiſtmu nih že pred rojene otroke popuſtiti.	Ta viſoka odredba ni bila razglaſena ſamo v Trſtu, ampak ſ ſtrani notranjeavſtriſkega gubernija tudi v deſeli Kranjſki.
Keder ſe pa leta u temu Stuk dadoſhmau ſkaſana lubau ſ Pomainkajna tih Prihodiſſ ſanaprei vezh ſkaſhat namorre, tak bo h Bolſmu tih nadovſnich, inu na takſno viſho en veliki Navarnoshti vunkeipoſtauleniſh otrok ſche enkrat na ſnajne danu, de bojo uſſe te iſte Perſone od goſposke da goſposke ſkus Richtne ſluſhabenke na nich Dom poſlanne, katire bojo ſemkej perſle al u Spitalu poroditti, al pa u taiſtmu nich ſhe pred rojenne otroke popuſtitti.	Keder ſe pa le-ta v temu ſtuk dados(i) hmau ſkazana lubav ſ pomajnkajna tih prihodiſ za naprej več ſkazat na more, tak bo h bolſmu tih nadovſnih inu na takſno viſo en veliki navarnosti vunkeipoſtauleniſh otrok ſe enkrat na znajne danu, de bojo vse te-iſte perſone od goſposke da goſposke ſkuz rihtne ſluſſabenke na nih dom poſlane, katire bojo ſemkej perſle al v ſpitalu poroditi al pa v taiſtmu nih že pred rojene otroke popuſtiti.	Ne glede na to pa izkuſnje kaſejo, da v Trſt ſe vedno prinaſajo zunanje najdenčke in da prihajajo porodnice [od drugod].
U Terſtu ta 19 dan Decembra 1786.	V Trſtu ta 19 dan decembra 1786.	Ker tem ni mogoče nuditi potrebne pomoči in da otroci ne bi bili izpoſtauleni propadu [ſmrti], ſe ſ tem razglaſa: če kdo v Trſt prineſe najdenčka ali če pride porodnica, boſta iz Trſta prav gotovo izgnana (<i>abgeſchaft</i>), in ſicer tuſci zunaj ceſarſko-kraljeviſh držav, domači poſdaniki (<i>die Nationaliſten</i>) pa bodo z odgonom (<i>mit dem Schub</i>) poſlani v domačo deſelo (<i>in die betrefende Provinz</i>).
		Trſt, 19. decembra 1786

Naslednji z najdeniſnico povezan razglas, okroſnica z dne 25. junija 1805, je tako po razumljivosti kot pravopisnih značilnoſti pravo naſprotje 19 let ſtarejſe predhodnice. V njej ſicer ſe vedno mrgoli kalkov, ſkladnja več kot očitno izdaja nemſki izvirnik, črkopis pa je neprimerno doſlednejſi, le da ni razlikovanja med [ſ] in [ž], za katera je prevajalec rabil iſto dvočrkje *sh* (na primer *deſheli*, *ſoldashkiga*). Zapiſal ſe mu je ſicer tudi */h*, vendar rabljen z napačno glasovno vrednoſtjo [ž]: *Roſhenzveta*. Če odmiſlimo to že na prvi pogled opazno pomanjkljivost, je raz-

glas piſan v zelo doſledni bohoričici: *f* za [s], *s* za [z], *zh* za [č]. Zasledimo manjša odſtopanja pri piſanju ſičnikov [s] in [z], denimo *ſkerbnimu*, *taſtim*, *piſſano*, *ſabſtojn*, *ſapovedano*, za [s] tudi pred ſoglasnikoma [p] in [t], ko gre za adaptirane nemſke izraze (*ſpital*, *poſtrafani*). Še vedno je, tako kot leta 1786, mogoče ſrečati podvajanje ſoglasnikov (*ammelfki*, *ottrokeh*), medtem ko je zdaj ſkoraj izginil nemſki grafem *ch* za [h], ki je bil dve deſetletji prej ſe pravilo.

V prepisu in fonetični transkripciji ſo objavljeni le poſamezni izbrani paſusi.

³⁸ Ni gotovo, ali je treba dvočrkje *ff* v tej beſedi transkribirati kot [ſ] ali vendarle kot [ſč]. V nadaljevanju je v iſti beſedi enkrat rabljeno *ff* in drugič */s*. Janez Svetokriſki pozna na prelomu iz 17. v 18. ſtoletje za beſedo prihodiſče v pomenu prihodek več

različic: *prehodiſe*, *prehodiſe* in *perhodiſe* (Snoj, *Slovar jezika*, ſtr. 176–177). V bratovſčiniſkih pravilih iz Doline (1635) najdemo obliko *prehodiſe* (*prehodiszbe*) (Rupel, *Prispevki k protireformacijski dobi*, ſtr. 180).

Izvorno besedilo	Fonetična transkripcija
Zirkulärverordnung ... [ni slovenskega naslova] Is vijokim poveljam dunajškiga dvora od 6. Roshenzveta fo taku dobro k' enimu bel skrbnimu glajštanju tih najdenikou, (gmejn se rezhe Pankerti) koker tudi sa voljo nih vardevanja inu ohrane na desheli leti sdolaj perhodni navukj sa terdnu dershati sapovedan: Pervezh. Taistim sreditnikom ali nameštnikom tih štarshou, kateri dva najdenika (ali u špital dana otroka) sa rediti gorivzamejo, med katetima (sic!) je slaſti eden en fantizh, bo pervoleno to odlejtkuvanje od soldashkiga štanu enimu nih ſinou, pak le pod ta savesa, zhe oni od najdenishke hishe (ali ottrozhega špitala) nezh plazhilo nepogervajo, koker tudi de te otroke noter do dvanaiſtiga leta ſabſtojn gori sredijo, inu zhes leto eno piſſano poterjenje od nih goſpodske ſkaſhejo. [...] Seshtezh. Zhe ſe glich ni do ſadaj doſtikrat pergodilo, de fo bili ottroz u naidenishka hisha nasai perneſeni; tako bode, sa odvernit, de ne bodo mozhnu bolni ali zelo ottroz, kateri fo ſhe te ſmertu bliſo, nasaj perneſeni, ſapovedano, de ſe ima per bolnih ottrokeh ufelej ta arzet ali padar tega kraja poklizat, kateri takeſhne najdene ottrokeh ſabſtojn, tem obogem glih preſkerbeti, inu arznuvati more. [...] Sa tega vola mora uſaka mati, katera u ti hiſhi tega paroda ſabſtojn parodji, zhe je taiſta sdrava inu dobra sa dojit, u ſpitalo tih ottrok k' ammelſki ſhlushbi dershana biti. Tudi tajste, katere fo sa ta nar majnſhi zeno u ti hiſhi, ſe imajo pred nih parodam poprashati, zhe one ne voſhejo u ammelſko ſhlushbo ſtopiti, katere fo potem u to hisha tih najdenikou sa odrajtati; inu tajsta jeh ima ſhe le tajſtikrat u eno ptujo ſhlushbo ſpuſtiti, zhe u ti hiſhi nobeniga pomankanja ni. [...] Dano u Terſti tega 25. Roſhenzveta 1805.	Iz visokim poveljam dunajškiga dvora od 6. rožencveta so taku dobro k' enimu bel skrbnimu glajstanju³⁹ tih najdenikov (gmejn se reče pankrti) koker tudi za voljo nih vardevanja inu ohrane na deželi le-ti zdolaj perhodni navuki za trdnu držati zapovedan: Prveč. Taistim zreditnikom ali namestnikom tih staršov, kateri dva najdenika (ali v špital dana otroka) za rediti gorivzamejo, med katetima [prav: katerima] je zlasti eden en fantič, bo pervoleno to odlejtkuvanje od soldaškiga stanu enimu nih sinov, pak le pod ta zaveza, če oni od najdeniške hiše (ali otročega špitala) neč plačilo ne pogervajo, koker tudi de te otroke noter do dvanajstiga leta zabstojn gori zredijo inu čez leto [le-to] eno pisano poterjenje od nih gospodske skažejo. [...] Šesteč.⁴⁰ Če se glih ni do sadaj dostikrat pergodilo, de so bili otroc v najdeniška hiša nazaj perneseni, tako bode za odvrit, de ne bodo močnu bolni ali celo otroc, kateri so že te smrti blizo, nazaj perneseni, zapovedano, de se ima per bolnih otrokeh vselej ta arcet⁴¹ ali padar tega kraja poklicat, kateri takešne najdene otrokeh zabstojn tem obogem glih preskrbeti inu arcnuvati more. [...] Za tega vola mora vsaka mati, katera v ti hiši tega paróda zabstojn parodj, če je taista zdrava inu dobra za dojit, v špitalo tih otrok k' amelski službi⁴² držana biti. Tudi taiste, katere so za ta narmajnsi ceno v ti hiši, se imajo pred nih paródam poprashati, če one ne vošejo v amelsko službo stopiti, katere so potem u to hiša tih najdenikov za odrajtati; inu taista jeh ima šele tajstikrat v eno ptujo službo spustiti, če v ti hiši nobeniga pomankanja ni. [...] Dano v Trsti tega 25. rožencveta 1805.

Zanimiva je terminologija, še posebej, ker za isti nemški izraz najdemo po dva ali tudi tri slovenske ustreznice, pri čemer si je prevajalec rad pomagal z opisom. Najdenček (*Findling*) je praviloma preveden kot *najdenik*, pri prvi pojavitvi z razlago v oklepaju: »gmejn se reče pankrti« in pri drugi »v špital dan otrok«, označen pa je tudi kot *najden otrok*. Najdenišnica (*Findelhaus*) je pri prvi omembi prav tako zahtevala dodatno pojasnilo: *najdeniška hiša (ali otroče špital)*, v nadaljevanju pa jo srečamo kot *špital tih otrok*, kot *hišo tih najdenikov* in samo kot *špital*, kar je bil v ljudski govorici najpogostejše rabljen izraz. Poro-

dnišnica (*Gebährhaus*) je dobila slovensko ustreznico *hiša tega paróda*, medtem ko je prevajalec pri rabi pojma rejniki (*Pflegeältern*) čutil potrebo po sinonimni razlagi: *zreditniki ali namestniki tih staršov*. Za dojljo (*Amme*) in dojljsko službo (*Ammendienst*) sta se, kadar je šlo za dojenje v najdenišnici, med ljudmi očitno uveljavila adaptirana nemška izraza. Čeprav sta se ponujali izvirni slovenski ustreznici, je prevajalec pisal: *ama* in *amelska služba*. Kateri izrazi so dejansko živeli med ljudstvom in katere je ustvarila prevajalčeva nuja, je sicer posebno vprašanje. Priča smo tudi poenostavitvam, ko sta, denimo, najdenček

³⁹ Lahko tudi: glajstanju.

⁴⁰ Dejansko: sešteč.

⁴¹ Zdravnik (nem. Arzt).

⁴² Služba dojlje.

(*Findling*) in dojenček (*Säugkind*) v slovenščini postala preprosto *otrok*, rejniki (*Ziehältern*) pa *starši*.

Zanimive so tudi nekatere mlajše normalije. Če ravno je po vsebini gotovo najpomembnejši razglas tržaškega guvernerja kmetom o novi provizorični ustavi iz marca 1848, si najmanj tolikšno pozornost zasluži t. i. načrt poduka o občinskem premoženju iz leta 1847.⁴³ Gre za normativni akt, namenjen občanom v tržaškem ali primorskem guberniju, ki je pokrival celotno poznejše Avstrijsko Primorje, tj. Trst, Goriško, Gradiško ter Istro. Tržaški guverner in poznejši avstrijski notranji minister ter avtor provizoričnega občinskega zakona za vso monarhijo (1849) Franz grof Stadion je leta 1846 izdal nov predpis o organizaciji uprave v občinah na svojem ozemlju. Po tem predpisu so primorske občine – kot edine v monarhiji – dobile ob rihtarju in dveh odbornikih tudi voljen zastop, s čimer je že bil nakazan razvoj k nastanku nove občinske uprave na čelu z izvoljenim županom in zastopom, kakršno poznamo od leta 1849 in v glavnih potezah še danes.⁴⁴ T. i. načrt poduka z letnico 1847 je pravzaprav podroben predpis z 72 členi o delovanju občin po novi ureditvi, brez datacije in s podpisom neimenovanega okrožja (C. K. Kresija).⁴⁵ Besedilo na devetih potiskanih listih je napisano v gajici. Njegova največja posebnost je terminologija, saj imenuje občino in župana s tema nazivoma, občino torej z imenom, ki se je uveljavilo šele po živahni terminološki debati po letu 1850, in sicer po odločitvi Mateja Cigaleta kot redaktorja Državnega zakonika, tj. uradnega lista za vso državo. Medtem ko je bilo vnaprej jasno, da se bo občinski predstojnik nove, leta 1849 uvedene moderne občine v slovenščini imenoval *župan*, je Cigale za *Gemeinde* uvedel termin *občina*, in sicer v boju zoper skovanko *županija* ter pojmovno preozka izraza *sošeska* in *srenja*. O terminu *občina* je zapisal, da je bil ponekod na Slovenskem v rabi že prej, vendar ni povedal, kje.⁴⁶ Oba izraza, *župan* in *občina*, najdemo v tržaškem načrtu poduka iz leta 1847, kar kaže, da so *občino* prej-kone poznali vsaj ponekod v primorskih krajih. Samo ob prvi pojavitvi ima *občina* v oklepaju še pojasnilo *komun*, pri pridevniku *občinski* pa je prvič v oklepaju sinonim *komunski* in nato dvakrat *srenjski*. Kakor koli, obravnavana normalija s konca predmarčne dobe bo morda pripomogla k razjasnitvi vprašanja, kje razen na vzhodnem Štajerskem so pojem občina uporabljali ali vsaj prepoznavali že pred letom 1849.⁴⁷

Oporoke, cenitve in drugi zapisi iz prve polovice 19. stoletja

Daleč največ slovenskih uradovnih besedil s Tržaškega, kar 27 ali dobri dve tretjini, so oporoke, cenitve in drugi zapisi, ki so vsi razen dveh najmlajših iz mesta Trst (iz let 1845 in 1850) nastali v obdobju od 1800 do 1830 v vaseh Ricmanje, Dolina in Zabrežec. Od prejšnjih se bistveno razlikujejo po tem, da gre za izvirna slovenska besedila, ne za prevedena,⁴⁸ in da so delo ljudi, ki niso bili poklicni, ampak samo pomožni uradniki iz vrst kmečkega prebivalstva ali sploh navadni kmečki ljudje.

Celotno gradivo razen dopisa rihtarja (1824) in dedne pogodbe (1845) je shranjeno v Pokrajinskem arhivu Koper, kamor je prišlo s koprškega sodišča. Koprsko gradivo, ki izvira s Tržaškega, je danes del treh arhivskih fondov: okrajnih sodišč Robida (Fünfenberg) in Koper ter okrajnega komisariata Devin, znaten del pa je z izločitvijo iz teh fondov pristal v Zbirki stari slovenski spisi,⁴⁹ potem ko je bil leta 1952 predstavljen v Kopru na zgodovinski razstavi *Slovenci ob Jadranu*.⁵⁰

Ker so bile oporoke že objavljene in deloma tudi kritično ovrednotene, bomo besedila v nadaljevanju predstavili v dveh sklopih, najprej oporočna in nato še ostala.

Oporoke, napisane v slovenskem jeziku in nastale do srede 19. stoletja, ki v uradovnem pismenstvu v slovenščini pomeni prelomnico, so bile do nedavnega komaj znana zvrst starejših slovenskih dokumentov. Zapisovanje ustnih oporok pred pričami, ne da bi jih sproti prevajali v drug jezik, je namreč nasploh zelo pozna praksa. Oporoke drugače kot prisege nimajo tako intimne (sakralne) note, da bi morale biti zvest posnetek oporočiteljevih besed, zato so jih pismeni

⁴⁸ Poleg tiskanih normalij, ki se opirajo na nemški izvirnik, sta na osnovi italijanske oziroma latinske predloge skoraj brez dvoma nastala tudi oba dokumenta iz prve polovice 17. stoletja, devinski prisežni obrazec in bratovščinska pravila iz Doline.

⁴⁹ Hranišča posameznih dokumentov so razvidna iz dveh preglednic v nadaljevanju. Dokumente, ki niso del Zbirke slovenski spisi, je na mojo prošnjo marca 2019 poiskala arhivistka Mirjana Kontestabile Rovis, za kar se ji najtolepleje zahvaljujem.

⁵⁰ Kateri dokumenti so bili leta 1952 predstavljeni na razstavi *Slovenci ob Jadranu*, je mogoče sklepati, nimamo pa popolne evidence. Tako tudi ne vemo, koliko in kateri od razstavljenih so izvirali s Tržaškega in kateri iz slovenske Istre. Iz razstavne publikacije izvemo le, da je šlo za »25 raznovrstnih slovenskih računov, pobotnic, cenitev, ženitovanjskih pogodb in oporok iz prve polovice 19. stoletja« (Slovenci ob Jadranu, str. 39), oporoka iz Ricmanj iz leta 1816 pa je v publikaciji delno objavljena v faksimilu (prav tam, str. 32). V Zbirko stari slovenski spisi je nato prišlo gradivo, ki ga niso vrnili v matične fonde. Z nekaterimi dokumenti se je to vendarle zgodilo. Cenitev iz Ricmanj z letnico 1807 ima, denimo, s svinčnikom pripis »Slovenci ob Jadranu« in se je ponovno znašla na ustreznem mestu v fondu okrajnega sodišča Robida (PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 13, a. e. 53, Zapuščine, oporoke, inventarji in drugo, 4. 8. 1807).

⁴³ NUK, III 72146. – V preglednici je dokument pod zaporedno št. 9.

⁴⁴ Žontar, *Struktura uprave*, str. 235.

⁴⁵ V tržaškem guberniju so bila takrat tri okrožja (kresije): tržaško, goriško in istrsko (Žontar, *Struktura uprave*, str. 221).

⁴⁶ Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 449. – O terminološki debati natančno: Polec, »Župan« in »občina«.

⁴⁷ Izraz občina s pomenom, ki je zelo blizu današnjemu, srečamo v prisežnem obrazcu za tržane trga Središče ob Dravi iz leta 1840 (Golec, *Slovenska prisežna besedila*, Središče ob Dravi (SRE 1–4), razdelek 2 in 8).

Seznam slovenskih oporok

Zaporedna št. 1	
Čas in kraj nastanka	1816 XI. 20., Ricmanje
Vsebina	Oporoka Katarine Komar.
Zapisovalec	Mihael Pregarc, kmečki človek
Oblika	Pola, prvotno zložena v obliki pisma, list meri 28,3 x 19,5–19,7 cm, popisane so tri strani.
Posebnosti	Napisano v tretji osebi kot pričevanje prič.
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 32, Ricmanje, Testamenti in cenitve, 20. 11. 1816.
Objave in obravnave	Objava faksimila prve strani: <i>Slovenci ob Jadranu</i> , str. 32. Objava: [Anonimus], 1816. Slovenski testament iz Ricmanj, str. 242–243. Objava: Golec, <i>Slovenske oporoke</i> , s. p., zap. št. 10.

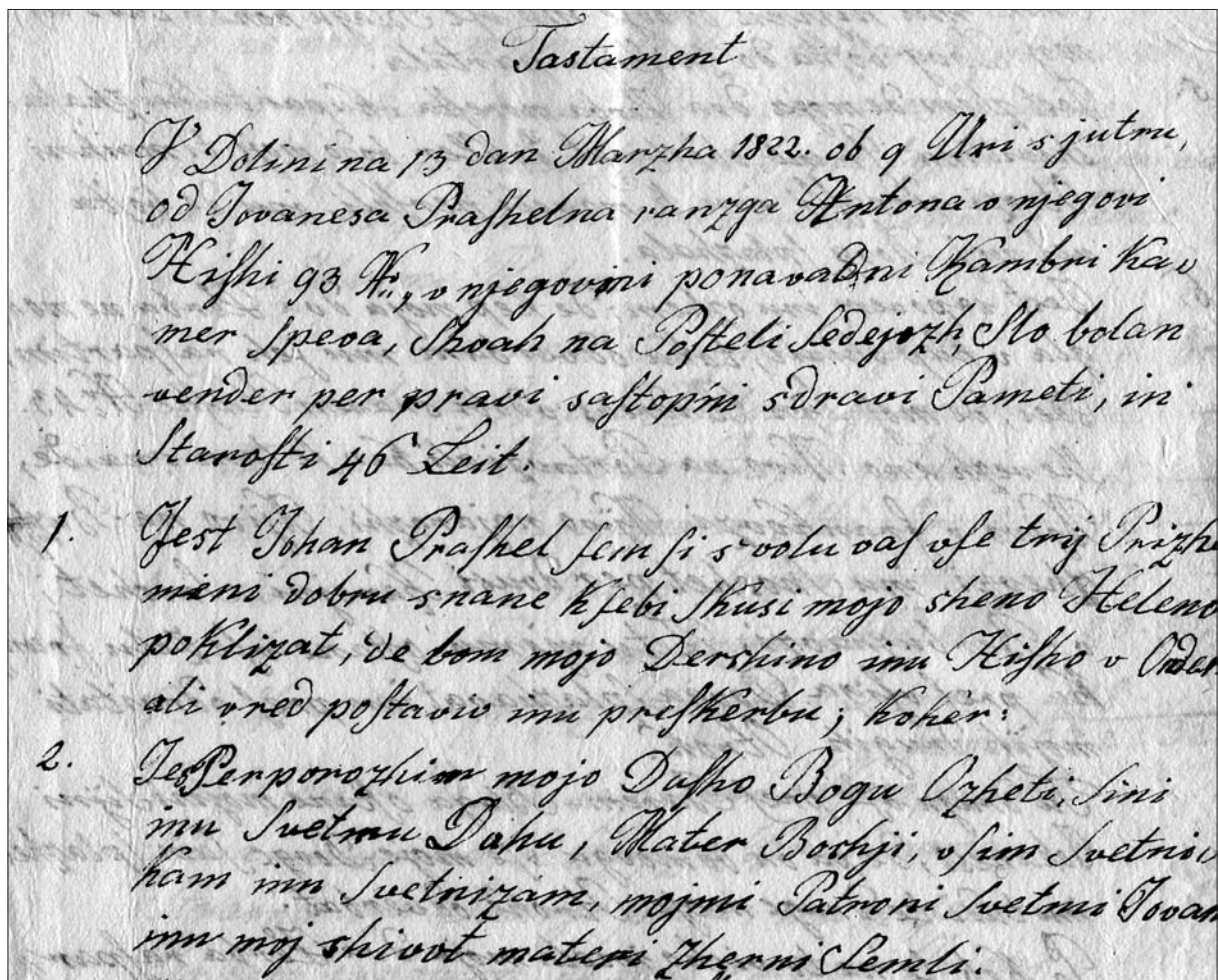
Zaporedna št. 2	
Čas in kraj nastanka	1822 III. 13., Dolina
Vsebina	Oporoka Ivana Prašla.
Zapisovalec	Tomaž Paravel, verjetno kmečki človek.
Oblika	Pola, list meri 29,8–30,0 x 21,7 cm, popisane so tri strani.
Posebnosti	---
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 8, Dolina, Testamenti 1820–1856, 13. 3. 1822.
Objave in obravnave	Objava: Golec, <i>Slovenske oporoke</i> , s. p., zap. št. 13.

Zaporedna št. 3	
Čas in kraj nastanka	1823 VI. 24., Ricmanje
Vsebina	Oporoka Mihaela Kureta.
Zapisovalec	Mihael Pregarc (Pergarc), nadrihtar v Ricmanjah.
Oblika	Pola, list meri 31,8 x 21,7–22 cm, popisane so vse štiri strani.
Posebnosti	---
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 32, Ricmanje, Testamenti in cenitve, 24. 6. 1823.
Objave in obravnave	Objava: [Anonimus]: 1823. Slovenski testament iz Ricmanj, str. 243–245. Objava: Golec, <i>Slovenske oporoke</i> , s. p., zap. št. 15.

Zaporedna št. 4	
Čas in kraj nastanka	1826 s. d., [Ricmanje]
Vsebina	Pričevanje Filipa Komarja o ustni oporoki Mihaela Pregarca.
Zapisovalec	Mihael Pergarc (Pregarc), kmečki človek
Oblika	Samostojen list, meri 28,7 x 19,3 cm, popisana je prva stran.
Posebnosti	---
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 32, Ricmanje, Testamenti in cenitve, s. d. 1826.
Objave in obravnave	Objava: Golec, <i>Slovenske oporoke</i> , s. p., zap. št. 18.

Zaporedna št. 5	
Čas in kraj nastanka	1830 IX. 26., Dolina
Vsebina	Pričevanje Roka Prašla in Ivanca Štrajna o ustni oporoki Marije Prašel.
Zapisovalec	Berto Štrajn, verjetno kmečki človek.
Oblika	Samostojen list, meri 29,8 x 21,7 cm, popisana je prva stran.
Posebnosti	Napisano v tretji osebi kot pričevanje prič že po oporočiteljčini smrti.
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 8, Dolina, Testamenti 1820–1856, 26. 9. 1830.
Objave in obravnave	Objava: Golec, <i>Slovenske oporoke</i> , s. p., zap. št. 26.

Zaporedna št. 6	
Čas in kraj nastanka	1850 XII. 23., Trst
Vsebina	Oporoka vojaka Simona Mihaliča iz Nasirca pri Kozini.
Zapisovalec	Jožef Daris, verjetno vojak.
Oblika	Pola, list meri 32,8 x 22,5 cm, popisana je prva stran.
Posebnosti	Napisano v tretji osebi kot pričevanje prič, s križcem podpisan tudi oporočitelj.
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 8, Dolina, Testamenti 1820–1856, 23. 12. 1850.
Objave in obravnave	Objava: Golec, <i>Slovenske oporoke</i> , s. p., zap. št. 42.

Začetek oporoke Ivana Prasla iz Doline, 13. marec 1822 (PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 8, Dolina, Testamenti 1820–1856).

ljudje laže oblikovali v uradovnem jeziku (nemščini, latinščini, italijanščini), ki so ga v pisni obliki obvladali neprimerno bolje. Zapisovanje oporok v slovenščini se je razmahnilo šele od konca 18. stoletja dalje, vzporedno s povečano stopnjo pismenosti, ki je bila posledica terezijanske šolske reforme in deklarativno splošne šolske obveznosti (1774). Pred prvimi zapisi ustnih oporok srečamo v slovenščini osamljene primere oporočnih besedil izpod peresa oporočiteljev samih, ki so seveda morali biti vešč pisanja v materinščini, v kateri se je zlasti za uradne potrebe pisalo zelo malo, praviloma le v skrajni nuji.⁵¹

Slovenske oporoke so v pregledih starejših slovenskih dokumentov komajda prisotne,⁵² kar pride še posebej do izraza ob primerjavi s prisegami kot daleč najpogostejšimi slovensko pisanimi uradovnimi besedili. Se pred kratkim smo poznali več prisežnih

besedil, ki oporoke tako ali drugače zadevajo, kakor oporok samih in šele odkritja zadnjih let so tehtnico nagnila v korist oporočnih besedil. Nabor oporok v slovenščini tako po trenutnem stanju raziskanosti ni več neznaten – skupno jih je 42 iz časovnega razpona 1671–1850, od tega 36 ali 85,7 % iz časa po letu 1800. Med zadnjimi jih 21 ali skoraj tri petine izvira s Štajerskega, le 6 s Kranjskega in 9 s Primorskega, pri čemer jih je šest nastalo na današnjem Tržaškem (tri v Ricmanjah, dve v Dolini in ena v Trstu), ena pa v neposredni bližini, v Kastelcu pri Ospu. Oporoke s Tržaškega pokrivajo časovni razpon od leta 1816 do 1850. Dve od treh sta nastali izpod peresa istega zapisovalca, župana in pozneje nadrihtarja Mihaela Pregarca, tako kot tudi od drugod poznamo primere, ko je ista oseba podpisana pod dvema ali tremi oporočnimi besedili.⁵³

⁵¹ Golec, *Slovenske oporoke*, s. p., 1. Mesto oporok v slovenskem jeziku.

⁵² Prim. zlasti Umek (ur.), *Slovenščina v dokumentih skozi stoletja*; Umek et al. (ur.), *Iz roda v rod*.

⁵³ Golec, *Slovenske oporoke*, s. p., 1. Mesto oporok v slovenskem jeziku, 2. Pregled slovenskih oporok (1671–1850) in z oporokami povezanih prisežnih besedil (1734–1795).

Na obstoj prvih povsem slovenskih oporok je v literaturi, če izvzamemo spremljevalno publikacijo razstave *Slovenci ob Jadranu* (1952), šele leta 1953 opozoril neznani objavitelj v *Istrskem zgodovinskem zborniku*, v katerem sta se med drugim znašli oporočni besedili iz tržaškega zaledja, obe iz prve četrtine 19. stoletja in objavljeni brez komentarja.⁵⁴ Vseh šest oporok s Tržaškega, nastalih do leta 1850, je

leta 2017 doživelo objavo v diplomatičnem in kritičnem prepisu v monografiji o starejših slovenskih oporokah.⁵⁵ Čeprav so danes shranjene v Zbirki slovenski spisi Pokrajinskega arhiva Koper,⁵⁶ ni dvoma, da vse izvirajo iz fonda Okrajno sodišče Robida (pri Zabrežcu),⁵⁷ kjer je bil najden ducat drugih slovenskih uradovnih dokumentov iz istega časa (gl. seznam v nadaljevanju).

1816 XI. 20., Ricmanje – oporoka podložnice Katarine Komar

Diplomatični prepis

[4. stran – sprednja stran zloženega pisma]

Testament

Od Katarina Hzhi od Ranziga Mohorja Comar.

Po timu fturienmu Testamentu je
fhe fanaprej fhivela od 20 do 28 dan
Novembra 1816

[1. stran]

Ritzmagne ta 20 dan Novembra 1816

Kir na leta tukaj fgoraj fapišani Dan inu Letu: pride ta tukaj imenvani Joseph Sin od Anton Pregarz s Ritzmagne k'nam trem 3: kir smo s'imenam od fdolaj podpifsani, inu on je v'Imeni fvoje Tette s'imenam Katarina Hzhi od Ranziga Mohorja Comar, nas treh sa k'ni priti povabiu, inu toku profsiu rekozh: De ta niegova Tet= ta je odpraulena is tega fveta se odlozhit, inu sa tiga urshaha volo, de ona nas treh k'sebi priti profsila, inu de fnami tremi govo= riti fhelela. Na tu povablene pa fmo mi tri k'temu Bolniku shel no volo fpranili, inu k'ni v' Hisho pershli, inu kadar tam mi tri v' Hisho pridemo, naidemo tega Bolnika fedejozha per Ogni, inu per fdravi pameti inu per zhisti besedi, toku ta Bolnik je fhelu fnami tremi govoriti, inu fvoj Testament fpovedat fazhela ftemi Bese= dami toku rekozh:

1. De ona fe fkus ta Zeit od tega fveta lozhit trosta, inu de fvoja Dusho zhes frozhi Bogu Usigamogozhnimu Materi Lubi Divizi Marij, inu vsem lubim Svetnikom Boshijm, inu Angelzam Nebeskim, Telu pak de perporozhi tem lubem perjatelam, inu Mashnikam, de jo bodo v'to zherno femlo po navadi Kristianski fprauli inu pokopali.

⁵⁵ Golec, *Slovenske oporoke*.

⁵⁶ PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, a. e. 8 in 32.

⁵⁷ Okrajno sodišče Robida (nem. Fünfenberg) je imelo sedež v gradu pri Zabrežcu, ki ga je ob koncu druge svetovne vojne uničil požar. Do leta 1814 je območje okrajne gosposke Robida spadalo še pod Kranjsko in v njenem okviru v postojnsko okrožje (vmes je v dobi Ilirskih provinc 1809–1813 prišlo do začasnih sprememb), nato pa je bilo dodeljeno tržaškemu oziroma primorskemu guberniju in v njegovem okviru tržaškemu okrožju. Ko so okrajno gosposko z okrajnim sodiščem Robida leta 1832 ukinili, je občina Dolina prišla pod koprski okraj, občina Materija pa pod podgrajskega (Bonin (ur.), *Vodnik po fondih*, str. 220). O okrajnem sodišču Robida in njegovem imenu gl. natančno v: Krnel-Umek, Okrajno sodišče Robida.

⁵⁴ [Anonimus]: 1816. Slovenski testament iz Ricmanj; [Anonimus]: 1823. Slovenski testament iz Ricmanj.

2. Sapusti de po nie fmerti fe ima fturit ftirinaist 14 Svetih Mash, inu de teh 14 S: Mash, de more Mateuka Shena od Anton Pregarz plazhet.
 3. Sapusti vse fvoje premoshenie Mateuki Shena od Anton Pregarz s'Rizt=magne, namrezh: kar imam od Gvanta inu Niva s'imenam v' Shabenki,

[2. stran]

fatu kir me je ona per mojimo fdrauju inu Bolesni gledala inu podstregla, inu kar sim jest nij v'rubi inu Niva v'Shabenki fapustila, fe nima obeden fhivi Kristian fpruti podstopit Inu she vezh jest re=zhem: jest fapustim trikrat v'fe Mateuki Sheni od Anton Pregarz. Amen.

Testimonii Miha Sin od Berteta Pregarz.
 Blas Bordon.
 Egidi Comar.

[Sledi uradni zaznamek sodišča v nemščini]

Fonetična transkripcija

[4. stran – sprednja stran zloženega pisma]

Testament

od Katarina, hči od ranciga Mohorja Komar.

Po timu sturjenmu testamentu je še zanaprej živela od 20 do 28 dan novembra 1816

[1. stran]

Ricmanje, ta 20 dan novembra 1816

Kir na le-ta tukaj zgoraj zapisani dan inu letu pride ta tukaj imenvani Josef, sin od Anton Pregarc z Ricmanje k nam trem, 3, kir smo z imenam od zdolaj podpisani, inu on je v imeni svoje tete z imenam Katarina, hči od ranciga Mohorja Komar, nas treh za k ni priti povabiu inu toku prosiu rekoč, de ta njegova teta je odpravljena iz tega sveta se odločit inu za tiga uržaha volo de ona nas treh k sebi priti prosila inu de z nami tremi govoriti želela. Na tu povablene pa smo mi tri k temu bolniku želno volo spranili inu k ni v hišo peršli inu kadar tam mi tri v hišo pridemo, najdemo tega bolnika sedejoča per ognju inu per zdravi pameti inu per čisti besedi. Toku ta bolnik je želu z nami tremi govoriti inu svoj testament spovedat začela s temi besedami toku rekoč:

1. De ona se skuz ta cejt od tega sveta ločit trošta inu de svoja dušo čez zroči Bogu Vsigamogočnimu, Materi lubi Divici Marij inu vsem lubim svetnikom Božjim inu angelcam nebeškim, telu pak de perporoči tem lubem perjatelam inu mašnikom, de jo bodo v to črno zemlo po navadi kristjanski spravli inu pokopali.
2. Zapusti, de po nje smrti se ima sturit štirinajst 14 svetih maš inu de teh 14 s. maš de more Matevka, žena od Anton Pregarc, plačet.
3. Zapusti vse svoje premoženje Matevki, žena od Anton Pregarc z Ricmanje, namreč: kar imam od gvanta inu niva z imenam v Zabenki,

[2. stran]

zatu kir me je ona per mojimo zdravju inu boleznì gledala inu podstregla,
inu kar sim jest nij v rubi inu niva v Žabenki zapustila, se nima
obeden živi kristjan spruti podstopit Inu še več jest rečem:
jest zapustim trikrat vse Matevki, ženi od Anton Pregarc. Amen.

Testimonii Miha, sin od Berteta Pregarc
 Blas Bordon
 Egidi Komar

[Sledi uradni zaznamek sodišča v nemščini]

1850 XII. 23. Trst – oporoka vojaka Simona Mihaliča iz Nasirca pri Kozini**Diplomatični prepis**

[1. in edina stran besedila]

Testament narjen u Terfti na 27/12 1850.

Od Simona Mihalicha is Nasirza od Petra
On Per Soudatih, per Regamenti Od lundon per 2. kompaniji od prinz leopold
Shvoh Bolan, sa u Spitau Meldiran, poklizhe sraven
Tri prizhe, katire So sdolaj podpifane sa pod peršheftvu
Povedat, kar se je is njegovih uft Shlifhalu,
On srozhi Sojmi Brati Andrejati Soj Part kar
Mi je njemu, Od njegoviga Ozheta, sa Part danu,
is temi patmi, al pa is reslozhkan, De zhe njega Buh
Per Soudatih usame, de pufti zeu njegou Part Sojmi
Brati Andrejati, inu de On More Sam trugo napravit,
inu Plazhat 7 Svetih Mafh, Stiri is Wiljami, inu
Stiri tihe, zhe bi pak On domou pershu ta Stement
nej Dober nezh Wezh.
Sdej Sklene Soje Befede pred Prizhami katire
So leti imenavane

x Simon Mihalich katiri srozhi
x Anton Gergavich prizhe
x Juri Razman

Skusi mene narjenu Josef Daris m[anu] p[ropri]a inu prizha

Fonetična transkripcija

[1. in edina stran besedila]

Testament, narjen v Trsti na 27/12 1850.

Od Simona Mihaliča iz Nasirca, od Petra.
On per sovdatih per regamenti od Lundon per 2. kompaniji od princ Leopold,
švoh, bolan, za v špitau meldiran, pokliče zraven
tri priče, katire so zdolaj podpisane za pod peršestvu
povedat, kar se je iz njegovih ust šlišalu.
On zroči sojmi brati Andrejati soj part, kar
mi je njemu od njegoviga očeta za part danu,
iz temi patmi al pa iz rezločkan, de če njega Buh

per sovdatih vzame, de pusti ceu njegov part sojmi
brati Andrejati inu de on more sam trugo napraviti
inu plačat 7 svetih maš, štiri iz viljami⁵⁸ inu
štiri tihe, če bi pak on domov peršu, tastement
nej dober neč več.
Zdej sklene soje besede pred pričami, katire
so le-ti imenavane

x Simon Mihalič katiri zroč

x Anton Gergavič prič

x Juri Racman

Skuzi mene narjenu Josef Daris m[anu] p[ropri]a inu prič

Po številčnosti starejših slovenskih oporok je Tržaško glede na današnje stanje raziskanosti zastopano zelo dobro, čeprav oporoke s tega območja niso med zgodnejšimi in se nanašajo izključno na zadnjo voljo kmečkih ljudi. Vse so nastale že v času, ko so zapisovanje ustnih oporok od lokalnih uradnikov, organistov, mežnarjev in učiteljev vedno bolj prevzemali kmečki ljudje. Kot rečeno, je nastajanje slovenskih oporok omogočila predvsem razširjena pismenost, ki je v prvi polovici 19. stoletja ponekod zajela že opazen delež podložniškega življa.⁵⁹

Od skupno šestih slovenskih oporok s Tržaškega sta bili za objavo izbrani najstarejša in najmlajša. Obe sta predstavljeni tako v diplomatičnem prepisu kot v fonetični transkripciji. Prva, nastala leta 1816 v Ricmanjah izpod peresa že omenjenega Mihaela Pregarca, je posebna po tem, da gre za zapis pričevanja oseb, ki so bile navzoče pri ustni oporoki, in sicer umirajoče Katarine Komar. Druga, iz leta 1850, izstopa po kraju nastanka, kratkosti besedila in oporočiteljevem stanu. Gre za doslej edino znano oporoko, ki je bila pred drugo polovico 19. stoletja zapisana v Trstu, in za najstarejši zapis zadnje volje vojaka, nepismenega Simona Mihaliča iz Nasirca pri Kozini. Tudi zapisovalec Jožef Daris in obe priči so bili najbrž pripadniki istega vojaškega polka kot umirajoči.

Med oporokama so občutne oblikovne, jezikovne in pravopisne razlike. Medtem ko je bil ricmanjski zapisovalec Mihael Pregarc vaje slovenskega uradnega pisanja, je imel Jožef Daris, zapisovalec tržaške vojakove oporoke, 34 let pozneje precej manj tovrstnih izkušenj. Vojakova oporoka je tako veliko bolj suha, stvarna, brez religiozne komponente, tako rekoč dobesečen zapis oporočiteljeve, s preprostimi besedami izražene volje.

Dolina, Ricmanje in Zabrežec se lahko poleg oporok pohvalijo tudi s čednim naborom drugih uradnih besedil iz prve petine 19. stoletja: z dvanajstimi cenitvami premoženja (1800–1826), razsodbo o delitvi zapuščine s cenitvijo (1809), meritvijo nepremičnin (1819), popisom opravljenih mizarskih in zidarskih del (1800), popisom zahtevanih premičnin iz dediščine (1827), popisom plačnikov neke dajatve ali nabirke (začetek 19. stoletja), seznamom dolgov pokojnika (začetek 19. stoletja), posojilnim pismom (1801) in z rihtarjevim dopisom župniku (1824). Od teh so samo tri cenitve, posojilno pismo in popis zahtevanih premičnin nastali v Dolini ter ena cenitev v Zabrežcu, preostalih 14 dokumentov pa v Ricmanjah.

S popisi in cenitvami premoženja – tako zapuščin kot imetja živečih ljudi, tako premičnin kot nepremičnin – Ricmanje v slovenskem prostoru predstavljajo svojevrstno posebnost. Cenitve, katerih predmet so zemljišča, so sploh prve znane te vrste v slovenskem jeziku.⁶⁰ Prav tako ima primat dolinsko posojilno pismo iz leta 1801, če odmislimo zastavno pismo župnijskega vikarja v Vodicah nad Ljubljano iz leta 1620.⁶¹ Po obliki in vsebini je ricmanjskemu posojilnemu pismu podobna slovenska zadolžnica ljubljanskega škofijskega podložnika iz leta 1803.⁶²

⁵⁸ Vigilije.

⁵⁹ Golec, *Slovenske oporoke*, s. p., 4. Značilnosti besedil.

⁶⁰ Znan je en sam starejši slovenski inventarni popis, in sicer imetja duhovnika na Kureščku nad Igom iz leta 1757, ki ga je imetnik sestavil sam za svoje naslednike (Steska, Inventar na Kureščku).

⁶¹ Golec, *Iz zgodovine*, str. 141–144.

⁶² Golec, *Ljubljansko škofijsko gospostvo*, str. 280.

Seznam drugih slovenskih besedil

Zaporedna št. 7 ⁶³	
Čas in kraj nastanka	1800 III. 4., Ricmanje
Vsebina	Cenitev premoženja pokojnega Roka Petarosa.
Zapisovalec	Mihael Pregarc
Oblika	Samostojen list meri 28,7 x 19,0–19,4 cm, popisani sta obe strani.
Posebnosti	---
Hranišče	PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 13, a. e. 53, Zapuščine, oporoke, inventarji in drugo, 4. 3. 1800.
Objave in obravnave	Objava faksimila: Krnel-Umek, <i>Dokumenti o Slovencih</i> , str. 197–198.

Zaporedna št. 8	
Čas in kraj nastanka	1800 IV. 7., Ricmanje
Vsebina	Popis opravljenih mizarskih in zidarskih del Andreja Veverja
Zapisovalec	[Mihael Pregarc]
Oblika	Samostojen list meri 28,0 x 19,4–19,7 cm, popisana je ena stran.
Posebnosti	---
Hranišče	PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 13, a. e. 53, Zapuščine, oporoke, inventarji in drugo, 7. 4. 1800.
Objave in obravnave	Objava faksimila: Krnel-Umek, <i>Dokumenti o Slovencih</i> , str. 198.

Zaporedna št. 9	
Čas in kraj nastanka	1800 IX. 13., Ricmanje
Vsebina	Cenitev grozdja in vina idr. pokojnega Ivana Glavine iz Boršta
Zapisovalec	Mihael Pregarc
Oblika	Samostojen list, meri 22,5–22,9 x 6,5–6,9 cm, popisana je ena stran.
Posebnosti	Napisano v tretji osebi s svinčnikom.
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 32, Ricmanje, Testamenti in cenitve, 13. 9. 1800.
Objave in obravnave	--- Sumarno evidentirano v internem arhivskem popisu (inv. št. 352).

Zaporedna št. 10	
Čas in kraj nastanka	1801 I. 2., Dolina
Vsebina	Posojilno pismo Blaža Slavca iz Doline.
Zapisovalec	Andrej Orel (Oru)
Oblika	Samostojen list meri 36,2–36,5 x 16,7–17,1 cm, popisana je ena stran.
Posebnosti	Napisano v prvi osebi, posojilodajalec in posojilojemalec podpisana s križcem.
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 8, Dolina, Pobotnica, 2. 1. 1801.
Objave in obravnave	--- Sumarno evidentirano v internem arhivskem popisu (inv. št. 352).

Zaporedna št. 11	
Čas in kraj nastanka	1807 VIII. 4., Ricmanje
Vsebina	Cenitev premoženja pokojnega Luke Peterosa iz Ricmanj.
Zapisovalec	Mihael Pregarc
Oblika	Pola, list meri 28,8–29,0 x 19,6 cm, popisane so tri strani.
Posebnosti	---
Hranišče	PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 13, a. e. 53, Zapuščine, oporoke, inventarji in drugo, 4. 8. 1807.
Objave in obravnave	Objava faksimila: Krnel-Umek, <i>Dokumenti o Slovencih</i> , str. 200–202.

⁶³ Zaporedno številčenje se nadaljuje od št. 7 dalje, ker so od 1 do 6 oštevilčene oporoke.

Zaporedna št. 12	
Čas in kraj nastanka	1809 XI. 7., Ricmanje
Vsebina	Razsodba o delitvi zapuščine Lazarja Komarja iz Ricmanj in njena cenitev
Zapisovalec	Mihael Pregarc, župan
Oblika	Pola, list meri 36,4–36,5 x 23,6 cm, popisane so vse štiri strani.
Posebnosti	–
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 32, Ricmanje, Testamenti in cenitve, 7. 11. 1809.
Objave in obravnave	--- Sumarno evidentirano v internem arhivskem popisu (inv. št. 352).

Zaporedna št. 13	
Čas in kraj nastanka	1810 VII. 20., Ricmanje
Vsebina	Cenitev premoženja pokojnega Matije Kureta iz Ricmanj in delitev med njegova sinova.
Zapisovalec	Mihael Pregarc, župan
Oblika	Samostojen list meri 36,5 x 23,5–24,0 cm, popisani sta obe strani.
Posebnosti	–
Hranišče	PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 13, a. e. 53, Zapuščine, oporoške, inventarji in drugo, 20. 7. 1810.
Objave in obravnave	Objava faksimila: Krnel-Umek, <i>Dokumenti o Slovencih</i> , str. 203–204.

Zaporedna št. 14	
Čas in kraj nastanka	1816 XII. 6., Ricmanje
Vsebina	Cenitev nepremičnin pokojne Katarine Komar
Zapisovalec	Neznani
Oblika	Samostojen list, meri 22,5–22,9 x 6,5–6,9 cm, popisana je ena stran.
Posebnosti	–
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 32, Ricmanje, Testamenti in cenitve, 6. 12. 1816.
Objave in obravnave	--- Sumarno evidentirano v internem arhivskem popisu (inv. št. 352).

Zaporedna št. 15	
Čas in kraj nastanka	1817 I. 8., Ricmanje
Vsebina	Popis in cenitev zapuščine Mihe Berdona z Loga.
Zapisovalec	Miha Pregarc
Oblika	Pola, list meri 29,7–29,8 x 28,8 cm, popisani sta prva in druga stran.
Posebnosti	–
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 32, Ricmanje, Testamenti in cenitve, 8. 1. 1817.
Objave in obravnave	--- Sumarno evidentirano v internem arhivskem popisu (inv. št. 352).

Zaporedna št. 16	
Čas in kraj nastanka	1817 I. 22., Ricmanje
Vsebina	Popis in cenitev zapuščine neke osebe
Zapisovalec	Miha Pregarc
Oblika	Samostojen list, meri 18,3–18,5 x 22,3–22,4 cm, popisana je ena stran.
Posebnosti	–
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 32, Ricmanje, Testamenti in cenitve, 22. 1. 1817.
Objave in obravnave	--- Sumarno evidentirano v internem arhivskem popisu (inv. št. 352).

Zaporedna št. 17	
Čas in kraj nastanka	1819 VIII. 14., Ricmanje
Vsebina	Meritev nepremičnin dedičev Mihe Berdona
Zapisovalec	Miha Pregarc, sin Jerneja Pregarca
Oblika	Pola, list meri 32,5 x 21,0 cm, popisane so tri strani.
Posebnosti	–
Hranišče	PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 2327, a. e. 148, Razno 1814–1883, 14. 8. 1819.
Objave in obravnave	---

Zaporedna št. 18	
Čas in kraj nastanka	Začetek 19. stoletja, [Ricmanje] ⁶⁴
Vsebina	Seznam dolgov pokojnega Janeza Kureta
Zapisovalec	Neznani
Oblika	Samostojen list, meri 25,12 x 16,1–20,0 cm (odtrgan desni rob), popisana je ena stran.
Posebnosti	---
Hranišče	PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 14, a. e. 65, Zapuščine, oporoške, inventarji in drugo, s. d.
Objave in obravnave	---

Zaporedna št. 19	
Čas in kraj nastanka	Začetek 19. stoletja, [Ricmanje] ⁶⁵
Vsebina	Popis plačnikov neke dajatve ali nabirke
Zapisovalec	Neznani
Oblika	Pola, list meri 25,0–25,2 x 20,1–20,2 cm, popisani sta obe notranji strani.
Posebnosti	---
Hranišče	PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 14, a. e. 65, Zapuščine, oporoške, inventarji in drugo, s. d.
Objave in obravnave	---

Zaporedna št. 20	
Čas in kraj nastanka	Začetek 19. stoletja, ⁶⁶ Dolina
Vsebina	Cenitev posesti pokojnega Antona Gombača iz Doline
Zapisovalec	Neznani
Oblika	Dva nepovezana lista, prvi list meri 32,2–32,3 x 21,6–21,8 cm, drugi pa 32,3–32,5 x 21,0–21,8 cm, na vsakem listu je popisana ena stran.
Posebnosti	V nadaljevanju so v prvi osebi ednine v ženskem spolu popisani izdatki (najverjetneje vdove).
Hranišče	PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 14, a. e. 65, Zapuščine, oporoške, inventarji in drugo, s. d.
Objave in obravnave	---

Zaporedna št. 21	
Čas in kraj nastanka	Začetek 19. stoletja, ⁶⁷ [Dolina]
Vsebina	Cenitev 20 senožeti Antona Strajna iz Doline
Zapisovalec	Neznani
Oblika	Pola, list meri 32,8 x 21,1–21,2 cm, popisane so tri strani.
Posebnosti	Dokument je združen z dokumentom št. 17, papir in pisava sta enaka.
Hranišče	PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 14, a. e. 65, Zapuščine, oporoške, inventarji in drugo, s. d.
Objave in obravnave	---

Zaporedna št. 22	
Čas in kraj nastanka	Začetek 19. stoletja, ⁶⁸ [Dolina]
Vsebina	Cenitev zemljišč Martina Strajna
Zapisovalec	Neznani
Oblika	Pola, list meri 32,5–33,0 x 21,1–21,2 cm, popisani sta dve strani.
Posebnosti	Dokument je združen z dokumentom št. 16, papir in pisava sta enaka.
Hranišče	PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 14, a. e. 65, Zapuščine, oporoške, inventarji in drugo, s. d.
Objave in obravnave	---

⁶⁴ V isti arhivski enoti je združeno gradivo iz let 1801–1814. V imenih so prepoznavne osebe iz Ricmanj: Egidij Komar (zaporedna št. 1, 1816 XI 20; zap. št. 4, 1826 s. d.; št. 12, 1809 XI 7), Anton Kuret (št. 4, 1826 s. d.) in Lovrenc Kuret, umrl najpozneje leta 1823 (št. 3, 1823 VI 24).

⁶⁵ V isti arhivski enoti je združeno gradivo iz let 1801–1814. V imenih so prepoznavne številne osebe iz Ricmanj, ki nastopa-

jo v drugih slovenskih dokumentih, med njimi rihtar (sindik) Miha Pregarc. Pri nekaterih je naveden tudi kraj: Trst, Col, Bazovica, Boljunec, Katinara idr.

⁶⁶ V isti arhivski enoti je združeno gradivo iz let 1801–1814.

⁶⁷ Kot v prejšnji opombi.

⁶⁸ Kot v prejšnji opombi.

Zaporedna št. 23	
Čas in kraj nastanka	Začetek 19. stoletja, [Ricmanje] ⁶⁹
Vsebina	Cenitev zemljišč neznanega lastnika
Zapisovalec	Neznan
Oblika	Pola, list meri 35,7 x 21,8–22,1 cm, popisani sta dve strani.
Posebnosti	Dokumentu manjka začetek (en list oziroma pola).
Hranišče	PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 14, a. e. 65, Zapuščine, oporoške, inventarji in drugo, s. d.
Objave in obravnave	---

Zaporedna št. 24	
Čas in kraj nastanka	1824 VI. 14., Ricmanje
Vsebina	Dopis rihtarja (sindika) v Ricmanjah Mihaela Pregarca župniku Petru Albertiju v Dolini
Zapisovalec	Mihael Pregarc, rihtar (sindik)
Oblika	Ni podatkov.
Posebnosti	---
Hranišče	Ni podatkov, verjetno župnijski arhiv v Dolini.
Objave in obravnave	Objava in faksimile: Kosmač, <i>Ricmanje</i> , str. 62.

Zaporedna št. 25	
Čas in kraj nastanka	1826 VI. 1., Zabrežec
Vsebina	Cenitev nepremičnin dedičev Lovrenca Kosmača iz Zabrežca
Zapisovalec	Neznan
Oblika	Pola, list meri 32,5 x 20,8–21,1 cm, popisani sta dve strani.
Posebnosti	Brez navedbe imen cenilcev in zapisovalca.
Hranišče	PAK KP 352, Zbirka slovenski spisi, t. e. 1, a. e. 12, Kastelec pri Ospu.
Objave in obravnave	---

Zaporedna št. 26	
Čas in kraj nastanka	1827 XI. 26., Dolina
Vsebina	Popis premočnin, ki jih Andrej Štrajn zahteva iz dediščine pokojne hčerke Marije Prasel, rojene Štrajn
Zapisovalec	Andrej Kus, kmečki človek
Oblika	Samostojen list, vшит v sodni spis, meri 32,6 x 21,8–22,0 cm, popisana je ena stran.
Posebnosti	Napisano v prvi osebi ednine.
Hranišče	PAK KP 77, Okrajno sodišče Koper, t. e. 2290, mapa 1836
Objave in obravnave	---

Zaporedna št. 27	
Čas in kraj nastanka	1845 VI. 24., Trst
Vsebina	Dedna pogodba med bratoma (<i>Pismo Pogodjenja</i>)
Zapisovalec	Jernej Klemenčič, duhovnik in eden od dveh pogodbenikov
Oblika	Samostojen list, meri 38,5 x 24,1 cm, popisana je ena stran.
Posebnosti	Pisano v prvi osebi ednine in dvojine.
Hranišče	ZAL NME 17, Okrajno sodišče Novo mesto, t. e. 3, št. 1118. ⁷⁰
Objave in obravnave	---

⁶⁹ Kot v prejšnji opombi. – Toponimi, mikrotoponimi in ime priče Mihaela Pregarca kažejo na Ricmanje.

⁷⁰ Na dokument me je leta 2006 opozorila Meta Matijević, tedaj arhivistka v novomeški enoti Zgodovinskega arhiva Ljubljana, za kar se ji iskreno zahvaljujem.

Dokumente s Tržaškega iz prve polovice 19. stoletja lahko po okoliščinah nastanka v grobem razdelimo v dve skupini. Medtem ko so oporoke, dedna pogodba in razni popisi nastali na zasebno pobudo, oporoke praviloma tako, da je oporočitelj poklical k sebi priče in zapisovalca, je cenitev premoženja praviloma ukazala lokalna sodna oblast in izvedbo naložila domačinom. Tako iz uvoda v cenitev premoženja pokojnega Luke Peterosa iz Ricmanj (1807) izvemo, da je bila izvedena na ukaz patrimonialnega sodišča (rihte) tržaške škofije v Dolini (*na orden od Skofje Rigte uDolina*).⁷¹ V predmarčni dobi, ko se je sodna oblast koncentrirala pri okrajnih gospodstvih in okrajnih komisariatih,⁷² pa je v uvodu cenitve premoženja Zabreščana Lovrenca Kosmača (1826) navedeno, da je cenitev ukazalo okrajno sodišče Robida (*na orden od Pezirc Rigte Finfenberg*).⁷³ Glede na kakovost lahko prav tako potegnemo precej jasno črto med dokumenti, ki so delo le za silo opisemenjenih preprostih ljudi, in tistimi, ki so jih pisale večje roke. Med slednjimi sta bila zlasti dva soimenjaka Mihaela Pregarca iz Ricmanj. Prvi, ki ga srečamo pogostejše, je bil leta 1807 vaški župan (*Supan*) stare vrste, nato pa v letih 1819 in 1823 nadrihtar (*oberrichter*) glavne občine Dolina in leta 1824 rihtar (*Sindico*).⁷⁴ Drugi Mihael Pregarc se je zaradi razlikovanja od prvega, vidnejšega člana lokalne skupnosti podpisoval kot Miha (1817) oziroma kot Miha, sin Jerneja: *Miha*,

Sin od Berteta Pregarz (1816) oziroma *Miha od Bartolomea Pregarz* (1819).⁷⁵

Besedila so zvesta pričevanja o slovenskem upravnem in siceršnjem izrazju, toponimih, mikrotoponimih in antroponimih. V skladnji in besedišču so opazni nemški vplivi, na primer v besedišču prej omenjena *rihta* za sodišče ali *tálenga* za delitev. V besedišču najdemo tudi adaptirane italijanske izraze, denimo *štima* za cenitev (*estimo*),⁷⁶ *periti* za izvedence cenilce, *eredi* za dediče itd. Pravopis kaže večja ali manjša odstopanja od bohoričice, odvisno predvsem od izobraženosti pisca, pri čemer je mogoče zaznati tudi elemente italijanskega pravopisa, zlasti pisanje glasu [k] kot *c*, na primer *Comar*, *Caterina*, in palatalnega soglasnika, ki se piše z dvočrkjem [nj], kot *gn*, zlasti v toponimu *Rizmagne*.

V nadaljevanju sta v diplomatičnem prepisu in fonetični transkripciji predstavljeni besedili, ki sta po oblikovni, jezikovni in pravopisni plati precej različni. Prvo, posojilno pismo iz Doline, je leta 1801 zapisala okorna roka Andreja Orla, ene od dveh prič. Kratko besedilo brez ločil niti ni pravilno naslovljeno, saj naj bi šlo za pobotnico (*Nota al Qtenga*). Napisano je v prvi osebi ednine, kot narek posojilodajalca Blaža Slavca, konča pa se v prvi osebi dvojine. Osem let mlajša razsodba o delitvi zapuščine Lazarja Komarja iz Ricmanj in njena cenitev, ki jo je leta 1809 zapisal župan Mihael Pregarc, je po urejenosti besedila pravo nasprotje posojilnemu pismu. Pozornost pritegne zlasti pisanje osebnih imen v italijanščini, kar med slovenskimi dokumenti s Tržaškega ni osamljen primer. Besedilo je zanimivo tudi zato, ker priča o tem, da so lahko manjše civilnopravne spore s pristankom patrimonialnega sodišča reševali kmetje sami. O jezikovni in pravopisni podobi obeh dokumentov ne bomo izgubljali besed, saj zgovorno pričata sami zase.

⁷¹ Gl. v preglednici pod zap. št. 11.

⁷² Po koncu Ilirskih provinc so ob avstrijski restavraciji oblasti (1814) težišče krajevne uprave zopet prenesle na okraje. Izvrševanje oblastnih funkcij v posameznih okrajih so ponovno zaupali enemu od večjih, uglednejših gospodstev kot delegirani ali okrajni gosposki. Kjer pa so izvrševanje oblasti namesto gospostvu poverili državnim uradnikom, so se ti imenovali komisarji, njihov urad pa okrajni komisariat. Okraji so poleg uprave pokrivali tudi področje civilnega in deloma kazenskega sodstva (okrajna sodišča) za nepriviligirano prebivalstvo. Sistem je obstal do reforme uprave in sodstva leta 1849 (Žontar, *Struktura uprave*, str. 227–237).

⁷³ Gl. v preglednici pod zap. št. 25.

⁷⁴ Rihtar in nadrihtar (višji rihtar) sta bila po upravni organizaciji iz leta 1814 pomožna organa okrajev, rihtar na čelu podobčine, nadrihtar (višji rihtar) pa glavne občine. Nadrihtarji so opravljali državne naloge, ki jih je nalagala okrajna gosposka, rihtarji pa so morali skrbeti za krajevne zadeve. S tem so v praktičnem življenju prevzemali funkcije županov stare vrste in se začeli z njimi stapljati (Žontar, *Struktura uprave*, str. 235–236). Glavna občina Dolina je po novi upravni razdelitvi leta 1818 skupaj z glavno občino Materija spadala pod okraj Robida (Fünfenberg), ta pa v tržaško okrožje. Dolinska glavna občina s 5757 prebivalci se je delila na 12 podobčin: Ricmanje, Boršt, Boljunec, Dolina, Prebeneg, Črni Kal, Podgorje, Vodice, Prešnica, Ocizla, Draga in Vrhpolje. Njeno obsežno območje se je tako raztezalo od črte Ricmanje–Boršt–Vrhpolje na severu čez današnje slovensko državno ozemlje vse do Vodic v hrvaški Istri na jugovzhodu. Glavnina prebivalstva, slabe tri petine, je živela v šestih občinah s sedeži v današnji Tržaški pokrajini.

⁷⁵ Oba sta lastnoročno podpisana pod cenitev z dne 14. avgusta 1819, ko je nadrihtar (*oberrichter*) Mihael nastopil kot izvedenec cenilec (*perito*), Miha pa kot sestavljalec dokumenta.

⁷⁶ Prim. cenitev premoženja Marince Paravel v italijanščini z naslovom *Estimo*, datirano 26. februarja 1810 v Dolini; v popisu je veliko slovenskih izrazov (PAK KP 74, Okrajno sodišče Robida, t. e. 13, a. e. 53).

1801 I. 2., Dolina – posojilno pismo Blaža Slaveca iz Doline**Diplomatični prepis**

Nota al Qtenga
Kateru ie pot pisanu na 2 dan Jenuvaria 1801

Kokar Jest Blash Slavez vas Dollina posodem
Ivanzi⁷⁷ Paraveli vas Prebeneg suma 100 Duca:
sa 5 Leit ta ie tasadni termen zhe pa jh ie mozh
popreit vornet ie gospodar jh vornet usaku⁷⁸ Leitu
Fita pa bo daiau 2 zhebra Vina zherniga
Ktemu se kontenava nu striva Krishze
+ Blash Slavez
+ Ivanz Paravel
Andrei Oru m[anu] pr[opr]ia prizha
Marten Prasel pri[zha] js Dollin

Fonetična transkripcija

Nota al kvitenga
kateru je potpisano na 2 dan jenuvarija 1801

Kokar jest Blaž Slavec, vas Dolina, posodem
Ivanci Paraveli, vas Prebenek, suma 100 duka[tov]
za 5 lejt, ta je ta zadni termén, če pa jh je moč
poprejt vornet, je gospodar jh vornet vsaku lejtju,
fita⁷⁹ pa bo dajau 2 čebra vina črniga.
K temu se kontenava nu striva križce
+ Blaž Slavec
+ Ivanc Paravel
Andrej Oru m[anu] pr[opr]ia priča
Marten Prasel pri[ča] iz Dolin

1809 XI. 7., Ricmanje – razzodba o delitvi zapuščine Lazarja Komarja iz Ricmanj in njena cenitev**Diplomatični prepis**

[1. stran]

Rizmagne Li 7 9.bre 1809.

Kir tukai na ta fgorai fapifani Dan . jnu Leitu se ie sturilu
Pregledan je jnu Reslozhik zhes premoshenie od Ranziga La=
:zar Comar s Rizmagne. Kir Leshejozhe je u Rizmaniag pod No:

Inu fa tega premoshenia volo je blu uezh krat pohuishan=
:nje . jnu prepirenga u met letema duema fhuagrama fijenian
Joshap Shuabik. jnu Peter Sobin obudua fta fetta tega ranzi=
:ga fgorai Imenuaniga Lazeria Comar. jnu ta nieg dueg
ne premishlena Intriga se umet niema ftega urshagha godi
Rekozh,

Kir ta Ranzi fgorai Imenuani Lazar Comar nei Testament=
:ta fтуру. jnu ne obenga ordna biu⁸⁰ fa pustiu, ampak fapustu je
tri otroke fhive. jnu fuojo fsheno Magdaleno u Duo Kirie tudi fani:
:m umerla, fapustu je fuoiga Lastniga premoshenia ufsega
ukub ureidnosti fpolbulshaniam ret Fr. 582: 35: tulku od sdolai
u ftimi fapisanu stojj.

⁷⁷ Prvotno: *Ivani*, nato popravljeno.

⁷⁸ Prvotno: *usaka*, nato popravljeno.

⁷⁹ Obresti. – »Fit« je sicer dajatev (gl. Zor, Glagolica na Sloven-
skem, str. 490 in 491).

⁸⁰ Beseda je vrinjena in nadpisana.

Jnu umet letemi tremi niegaumi otroki je En Fant, sijmenam Giorgio Jenu ta je soldat per Regamentu Zesarskim, Jo´ hzhere sijmenam Guana. jnu Cattarina, tedai Fant je soldat,

Guana je bla omoshena stem imenuanim Joshapam Shuabik soldat skordona, ta je umarla. jnu Enga sijna sapustila sijme=:nam Giuanes. jnu je sturila Testament,

Katerina pak je omoshena stem Imenuanim Petram Sobin ses Rusaria Beneske semle. jnu ona fae gor dershi fa ta Grunt posest. jnu sinu od Giuane fa niegou Tal u Dinarig von dat

Shuabik pa jepira de ozhe on Catterini fa nie Tal Dinarie von dat. jnu on Grunt posest,

Tedai Eden kokar tadrugi se fa Dinarie sgrunta potegnit branista. jnu Eden Cokar tadrugi se fa Grunt posest gor derfhistu jnu snieg nevetniga premislica ozheta ona dua Reslozhik Imet ute vishi Recoz de catermu snieg dueg bo fa Dinarie ufset. Jnu od Grunta od stoppit. Jnu sta ona dua Shuabik. jnu Catterina ufsak po fuoij vetnosti fuoi pregovor pret nami sdolai potpisanim sturila. etc:

Tedai fa tem shelnim proshniam teg praudniku volo dopounit fmo Mi sdolai podpisani umet niema ta Reslozhik

[2. stran]

teuetdnosti sturili. jnu ponashi shuohusti fa resnizhnu snaidli

kateri steg treg sgorai Imenuani otruk ta Grunt posesti Ima. jnu kateri sgrunta u Dinarig fuoi Tal potegnit more, jnu se fazhne recozh.

1mo: Isteg treg sgorai Imenuanig otruk poredi. sin Giorgio, ta Grunt posede. jnu ufse pravize kar htemu gruntu shlishi on nase Potegne, jnu on tem duem fuoijm sestram Caterini. jnu od sestri Giuane fjnnu Jovanesu ufsakimu fa fuoi Tal Fr: 150. x: 5 1/2 dat more.

oduezh fa to fuishanu pobulshanje kokar od sdolai u stimi fa pisanu staj, temu Imenuanmu Shuabku von plazhat more tudi fa pobulshanie Petru Sobin dat more kokar stuma fui: fuisha etc: od sdolai

2:do: Namerzh pak kir tega Imenuaniga Erba Giorgia Comar tu kai vprizho nei. jnu kse od niega vetdionz snania u Rocag ni ma, kdaj on od soldatu na Dum pride, satorai se Dones ta Grunt, tem duem niegauem sestrizhi Jovanesu. jnu festi (sic!) Catte: rini restala, jnu frozhi nato visho kokar je tukai sdolai pod=:pisanu recozh

3zo: Campo per Manderi ta fuoie ureidnosti spobulshaniem ret ufsumo snese Fr: 241 x: 42. stega pak se fa Dauk Decimo. jnu to sgorai Imenuanu pobulshanie dol ufsame. kokar od sdolai stumi fapisanu stoj toku zhistiga oстане Fr: 154. - to Niuo

prime ta sgorai Imenuani Shuabik na Ime fuoiga sina Jovo: nesa Cokar Curator,

4to: Campo Valze, jnu to staro Hishizo prime ta Imenuana Catterina Sobin tu pak ufse spobulshaniem ret ufsumo snese Fr: 340: 13 1/4 stega se kokar sfer fa Dauke Decimo dol ufsame, jnu tu sgora: i Imenuanu pobulshanie kokarie od sdolai u Jhumi fa pisanu.

toku zhistiga oстане Fr: 295 x: 34. /u te Shumi je tal od Giorgia. jnu od tega ufsaku leitu fa Interes po 6 per /oo/ Catterina plazhat more. jnu Curatorio u Roche dat,

toku tedai kokar je Restallanu. jnu tukai fapisanu ushivat jnu stiftat moreta. ona dua Dokler ta Imenuani Erb Giorgio, od soldatu Damu pride. jnu Cadar on domu pride ona dua od te

ga prozh od ftopit moreta, jnu tu fvoie ufset kokar ie od fgorai
C: p.: f. 1.⁸¹

[3. stran]

5:to aku fe fgori pak de ta fgorai Imenuani Erb Giorgio Comar zhes
ta faupani zait na snaj (sic!) na dum ne pride alli per Regamentu pres
Testamenta umerie, toku tedai ta negava Erbiszhna al Grunt ta
ijsti negovi sestri fa Erbiszhno patlu bo Kir fe uezhim fa fhlush:
:eniu jnu u dobrim fadershanu pret prauizo. jnu fuojo fosesco
fnaidla bo. etc.

ta poretdnishi sestra ali Erb od tega fhiuitka al Grunta od
stopit: more. jnu pololico ureidnosti ftega Grunta u Dinarig pres
nasaidershania pret jma etc.

toku tedai. jnu na to visho fmo Mi Talenga umet letemi
letemi 3tremi fgorai Imenuanimi Erbi fsturili. jnu fa prou fpo:
snali kokar od fgorai resdeileni Reslozhik popisan stojj. Etc. etc.

Michele Pregarz Supan m[anu pro]pria
+ Giusto Pregarz sup:[an]
+ Egidio Comar sup:[an]
+ Blasio Gerdon sup:[an]

Stima specificherana od Ene ftare Hishize. jnu od 2 dueg. Coszu
Niue tu praua Lastnina je od Ranziga Lazaria Comar f Rizmagne

1mo. Hisha Ima prostora fsuon. jnu pod stregho per: □ 7 ½ a Fr: 4 foma	Fr: 30	xr
fitd na 3tri fazade per: □ 19 a Fr: 5	95	–
fstregha fleisam. jnu Comami ret per: □ 7 ½ a Fr: 8	60	–
Pott, fnese po fuoij ureidnosti fumo	9	37
NB. fkale. jnu obraighanie tuie ftetu sa pobulshanie foma	12	56
	207:	33
2do: Campo Valze u Confinu pod Rizmagne u termeni Giuan Comar		
femla dulouna per: □ 165 a k: 20	55:	–
Kleino ftertami ret □ Nr. 70 a k: 54	68:	–
Kleino Mladig NB: □ Nr. 20 a k: 40	13:	20
Beche fo 6 foma	2:	–
	133:	20
	340:	53
fa fkofa praua Decima jnu Noviza fe dol		
ufsame	Fr: 18: 23	
fa fsturienu pobulshanie fe dol potegne	26: 16 Fr:	44: 39:
	ostane zhistu Fr:	296: 14:

⁸¹ Sklic na točko 1.

[4. stran]

3uo: Campo per Mandrij u Confini pod Rizmagne u termeni Ber te veuer

jemla Deilouna pasi: □: 247. 1/2. a k. 16. foma	Fr. 65	52.
Kleino ftertami ret No: 110. a k. 54	99	–
Kleino Mladig No. 20. a k. 30.	10	–
fattie fo 3 foma	5	–
Beche fo 5 foma	–	30
Carona per: □: 51 a k. 10. foma	8	20
fjtd pod Niuo fnova fsturien per: □: 53 a Fr: 1	53	–
f: Fr:	241	42
fa gospud Bonoma prauda Decima. jnu Noviza dol		
u fsame to fnese	Fr: 23. 52.	
fa fsturien u pobulshanie fe dol potegne	63. 50.	87. 42.
	zhisto ostane Fr.	154. –
	Trasporto	296. 14.
	fuma Fr:	
	450:	14:
Joshap Shuabik ima imet		
fa pobulshanie u Hishe Fr: 3. –		
u Niui per Marderj 60. 50.	Periti + Susto Pregarz	
	+ Blasio Berdon	
	+ Martin Zulian	
	prosen findico m[anu pro]pria	
Peter Sobin potegnit ima		
f Hishe Fr: 9. 56.		
u Niui Valze 13. 20.		
	61.	

Fonetična transkripcija

[1. stran]

Ricmanje Li 7 9.bre 1809.

Kir tukaj na ta zgoraj zapisani dan jnu lejt se je sturilu pregledanje jnu rezločik čez premoženje od ranciga Lazar Komar z Ricmanje. Kir ležejoče je v Ricmanjah pod No: ____ inu za tega premoženja volo je blu večkrat pohujšanje jnu prepirenga u met le-tema dvema švagrama z jimenam Jožap Zvabik jnu Peter Sobin, obudva sta zeta tega ranciga zgoraj imenvaniga Lazerja Komar jnu ta njih dveh nepremišlena intriga se umet njema s tega uržaha godi rekoč,

Kir ta ranci zgoraj imenovani Lazar Komar nej testamenta sturu jnu ne obenga ordna biu zapustiu, ampak zapustu je tri otroke žive jnu svojo ženo Magdaleno uduo, kir je tudi za nim umrla, zapustu je svojga lastniga premoženja vsega

vkub vrednosti s pobulšanjem ret⁸² Fr.⁸³ 582: 35:⁸⁴ tulku od zdolaj v štimi zapisanu stoji.

Jnu u met le-temi tremi njegavmi otroki je en fant z jimenam *Giorgio* jenu ta je soldat per regamentu cesarskim, so hčere z ijmenam *Guana* jnu Katarina, tedaj fant je soldat,

Guana je bla omožena s tem imenvanim Jožapam Žvabik, soldat s kordona, ta je umarla jnu enga sijna zapustila z jimenam *Giuanes* jnu je sturila testament,

Katerina pak je omožena s tem imenvanim Petram Sobin sez Rusaria beneške zemle jnu ona se gor drži za ta grunt posest jnu sinu od *Giuanes* za njegov tal v dinarih von dat,

Žvabik pa se [u]pira, de oče on Katerini za nje tal dinarje von dat jnu on grunt posest.

Tedaj eden kokar ta drugi se za dinarje z grunta potegnit branista jnu eden kokar ta drugi se za grunt posest gor držista jnu z njih nevetniga⁸⁵ premislila očeta ona dva rezložik imet v te viži rekoč, de katermu z njih dveh bo za dinarje vzet jnu od grunta odstopit jnu sta onadva Žvabik jnu Katerina vsak po svoji vetnosti⁸⁶ svoj pregovor pret nami zdolaj potpisanimi sturila. etc:⁸⁷

Tedaj za tem želnim prošnjam teh pravdniku volo dopovnit smo mi zdolaj podpisani vmet njema ta rezložik

[2. stran]

te vetdnosti sturili jnu po naši švohusti za resnično znajdli,

kateri s teh treh zgoraj imenovani otruk ta grunt posesti ima jnu kateri z grunta v dinarih svoj tal potegnit more, jnu se začne rekoč.

1mo: Iz teh treh zgoraj imenovanih otruk po redi sin *Giorgio* ta grunt posede jnu vse pravice, kar h temu gruntu šliši, on nase potegne jnu on tem dvem svojim sestram Katerini jnu od sestre *Giuanes* sinu Jovanesu vsakimu za svoj tal Fr: 150. x:⁸⁸ 5 1/2 dat more.

Odveč za to zvišanu pobulšanje kokar od zdolaj v štimi zapisanu staji, temu imenvanmu Žvabku von plačat more, tudi za pobulšanje Petru Sobin dat more. kokar štuma zviša etc:⁸⁹ od zdolaj

2:do: Namerč pak kir tega imenvaniga erba *Giorgia* Komar tukaj vpičo nej jnu k se od njega vetdioč znanja v rokah nima, kdaj on od soldatu na dum pride, zatoraj se dones ta grunt tem dvem njegovim sestriči Jovanesu jnu sest[r]i Katerini reztala jnu zroči na to vižo, kokar je tukaj zdolaj podpisanu, rekoč

3zo: Kampo per Manderi ta svoje vrejdnosti s pobulšanjem ret v sumo znese Fr: 241 x: 42, s tega pak se za davk, decimo jnu to zgoraj imenvanu pobulšanje dol vzame, kokar od zdolaj štumi zapisanu stoji, toku čistiga ostane Fr: 154. -, to nivo prime ta zgoraj imenovani Žvabik na ime svojga sina Jovanesa kokar kurator,

4to: Kampo Valce jnu to staro hišico prime ta imenovana Katerina Sobin, tu pak vse s pobulšanjem ret v sumo znese Fr: 340: 13 1/4, s tega se kokar scer za davke decimo dol vsame jnu tu zgoraj

⁸² Vred.

⁸³ Goldinarji.

⁸⁴ Krajcarji.

⁸⁵ Nevedniga.

⁸⁶ Vednosti.

⁸⁷ Negotova transkripcija besede.

⁸⁸ Krajcarji.

⁸⁹ Negotova transkripcija besede.

imenvanu pobulšanje, kokar je od zdolaj v šumi zapisanu.
 Toku čistiga ostane Fr: 295 xr: 34. /u te šumi je tal od
Giorgia jnu od tega vsaku lejtú za interes po 6 per /oo/ ⁹¹ Katerina
 plačat more jnu kuratorjo v roke dat,
 toku tedaj kokar je reztalanu jnu tukaj zapisanu, uživat
 jnu štiftat moreta onadva, dokler ta imenvani erb *Giorgio* od
 soldatu damu pride jnu kadar on domu pride, ona dva od tega
 proč odstopit moreta jnu tu svoje vzet, kokar je od zgoraj
 C: p.: f. 1. ⁹¹

[3. stran]

5:to Aku se zgodi pak, de ta zgoraj imenvani erb *Giorgio* Komar čez
 ta zaupani čajt nazaj na dum ne pride ali per regamentu prez
 testamenta umerje, toku tedaj ta njegava erbiščna al grunt ta
 jisti njegovi sestri za erbiščno patlu⁹² bo, kir se večim zašluženju
 jnu v dobrim zadržanju pret pravico jnu svojo sosesko
 znajdla bo. etc.

Ta poretčniš sestra ali erb od tega živitka al grunta
 odstopit more jnu pololico⁹³ vrednosti s tega grunta v dinarih prez
 nazajdržanja pret jma etc.

Toku tedaj jnu na to vižo smo mi talenga vmet le-temi
 le-temi 3tremi zgoraj imenvanimi erbi sturili jnu za prov
 spoznali, kokar od zgoraj rezdeljeni rezločik popisan stoji. Etc. etc.⁹⁴

Michele Pregarc zupan m[anu pro]pria
 + *Giusto* Pregarc zup:[an]
 + *Egidio* Komar zup:[an]
 + *Blasio* Gerdon zup:[an]

Štima specifcerana od ene stare hišice jnu od 2 dveh koscu
 nive, tu prava lastnina je od ranciga Lazarja Komar z Ricmanje

1mo. Hiša ima prostora zvon jnu pod streho per: □ 7 1/2 a Fr: 4 soma	Fr: 30	xr
zid na 3tri fazade per: □ 19 a Fr: 5	95	–
streha z lejsam jnu komami ret per: □ 7 1/2 a Fr: 8	60	–
pot, znese svoji vrednosti sumo	9	37
NB. skale jnu obrahanje tu je štetu za pobulšanje soma	12	56
S:[oma] Fr:	207:	33
2do: Kampo Valce v Konfinu pod Ricmanje v termeni <i>Giuan</i> Komar		
zemla dulovna per: □ 165 a k: 20	55:	–
klejno s trtami ret □ Nr. 70 a k: 54	68:	–
klejno mladik NB: □ Nr. 20 a k: 40	13:	20
beče so 6 soma	2:	–
s. Fr:	133:	20
	340:	53
za škofa pravda decima jnu novica se dol		
vzame	Fr: 18: 23	
za sturjenu pobulšanje se dol potegne	26: 16 Fr:	44: 39:
ostane čistu Fr:	296:	14:

⁹⁰ Odstotki.

⁹¹ Sklic na točko 1.

⁹² Padlu.

⁹³ Polovico.

⁹⁴ Negotova transkripcija dveh besed.

[4. stran]

3uo: Kampo per Mandrij v Konfini pod Ricmanje v termeni ber te veuer⁹⁵

zemlja dejlovna pasi: □: 247. 1/2. a k. 16. soma	Fr. 65	52.
klejno s trtami ret No: 110. a k. 54	99	–
klejno mladih No. 20. a k: 30.	10	–
satje so 3 soma	5	–
beče so 5 soma	–	30
Karona per: □: 51 a k. 10. soma	8	20
zid pod nivo znova sturjen per: □: 53 a Fr: 1	53	–
s: Fr:	241	42
za gospud Bonoma pravda decima jnu novica dol		
vzame to zneso	Fr: 23. 52.	
za sturjenu pobulšanje se dol potegne	63. 50.	
	čisto ostane Fr.	87.
	trasporto	154.
	suma Fr:	296.
		14.
	450:	14:
Jožap Žvabik ima imet		
za pobulšanje v hiše Fr: 3. –		
v nivi per Marderu 60. 50.		
Periti + <i>Susto Pregarc</i>		
+ <i>Blasio Berdon</i>		
+ <i>Martin Zulian</i>		
prošen sindiko m[anu pro]pria		
Peter Sobin potegnit ima		
s hiše Fr: 9. 56.		
v nivi Valce 13. 20.		
61.		

Medtem ko je s slovenskimi dokumenti iz prve polovice 19. stoletja zelo dobro zastopan tržaški Breg, je z njimi za zdaj močno podhranjen Kras. V fondu Okrajni komisariat Devin⁹⁶ v Pokrajinskem arhivu Koper sta bila doslej najdena le zelo skromna uradovalna zapisa, ki sta sicer nastala na Gorjanskem na slovenski strani državne meje, vendar v neposredni povezavi z devinskim komisariatom. Temu je gorjanski rihtar Jožef Uršič leta 1819 poslal dve prav kratki pismi oziroma poročili o zdravstveni straži. Prvo pisanje je v njegovem imenu sestavil Tomaž Uršič, drugo pa Jožef sam, podpisan kot župan (*Supan*).⁹⁷

⁹⁵ Verjetno: per te Vever (lastno ime).

⁹⁶ Okrajni komisariat Devin je bil naslednik okrajne gospodske Devin, ustanovljene leta 1780. V času Ilirskih provinc je bil urad leta 1811 ukinjen, ponovno pa je začel delovati leta 1817. Okraj Devin, ki je leta 1814 spadal v istoimenski distrikt, je bil razdeljen na tri glavne občine, in sicer Devin, Zgonik in Zagraj (Bonin (ur.), *Vodnik po fondih*, str. 38).

⁹⁷ Na zaglavju je prvo pismo z dne 25. januarja 1819 naslovljeno »Na Gospuda Comijsarjatta di Duino«, drugo z datumom 14. december 1819 pa »Na Zafsttitlivi Comijsarjat u Dui-

Rabo slovenščine so v vseh obravnavanih primerih iz prve polovice 19. stoletja narekovali pragmatični razlogi. Šlo je preprosto za to, da bi besedilo natanko razumeli vsi vpleteni in vsi tisti, ki bi z njim kdaj prišli v stik oziroma bi jih kakor koli zadevalo. Oporočitelji in njihovi sorodniki so pisce sami prosili, naj bo zapis v vsem razumljivem jeziku. Neposredno pričevanje o takšnem motivu najdemo v sklepnem delu dedne pogodbe (*Pismo Pogodjenja*), ki sta jo 24. junija 1845 v Trstu sklenila duhovnik Jernej Klemenčič in njegov brat Janez. Moža sta prihajala z Dolenjskega, pogodba se je nanašala na tamkajšnje nepremičnine, Janez Klemenčič, ki se je sicer znal podpisati, pa je dobro razumel samo slovensko. Jernej, duhovnik v Trstu,⁹⁸ je zato pogodbo sklenil z besedami: »Tako sva se saftopila, pogovorla,

no« (PAK KP 627, Okrajni komisariat Devin, t. e. 1, a. e. 18, Predsedstveni spisi, št. 3 in 39).

⁹⁸ Jernej Klemenčič, rojen leta 1806 v Uršnih selih in posvečen v duhovnika leta 1836, je bil eden od osmih kaplanov v tržaški mestni župniji sv. Marije Velike (*Schematismus seu prospectus*, str. 11, 47).

oblubila ino sa terdno poſtavlja, poterdila naini pogod f krainſkem beſedami, de obedua lahko bereva ino ſe tudi podpiſheva.«⁹⁹

Sklep

Z objavo ſestih oporočnih beſedil (2017)¹⁰⁰ in s pričujočo obravnavo 21 drugih uradovanih tekstov ter 11 v Trſtu tiskanih ſlovenskih in večjezičnih normalij ſta ſe končno tudi Trſt in Tržaſko trdneje zasedrala na zemljevid ſtarejſe ſlovenske uradovane *slovenice*. Poſebnoſt tržaſkega zaledja, tiſtega njegovega dela, ki ſicer zgodovinsko gledano ni bil del Trſta, ampak Kranjske in pozneje Iſtre, je v razmeroma velikem ſtevilu ohranjenih testamentov in cenitev premoženja, pri čemer ſo cenitve tiſta zvrſt ſlovenskih uradovanih beſedil, po kateri Tržaſko v ſlovenskem prostoru izſtopa.

Pred raziskovalci pretekloſti in jezika je ſe precejſen izziv, in ſicer najprej evidentirati tiskane normalije in druge uradovane ſlovenske zapise, ſhranjene v arhivih v Trſtu in Gorici. Jezikoslovce pa čaka naloga, da na podlagi zadostne kritične maſe beſedil ugotovijo poſebnoſti primorskega prostora pri prapopisnem oblikovanju ſlovenskih uradovanih zapisov in dokumentov ter poſebnoſti tamkajſnje piſne ſlovenſčine ſploh.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije
AS 748, Gospodstvo Krumperk
AS 1077, Zbirka ſpisov iz francoske dobe
AS 1079, Zbirka normalij

ÖStA, HHStA – Österreichisches Staatsarchiv,
Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien
FAA – Fürstlich Auerspergsches Archiv

PAK – Pokrajinski arhiv Koper
PAK KP 352, Zbirka ſlovenski ſpisi
PAK KP 74, Okrajno ſodiſčje Robida
PAK KP 77, Okrajno ſodiſčje Koper
PAK KP 627, Okrajni komisarjat Devin

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
LJU 489, Mesto Ljubljana, Sploſna meſtna registratura
NME 17, Okrajno ſodiſčje Novo meſto

DRUGI NEOBJAVLJENI VIRI

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani
Zbirka rokopisov, redkih in ſtarih tiskov

ZRC SAZU, ISJFR – Znanſtvenoraziskovalni center SAZU, Inſtitut za ſlovenski jezik Frana Ramoviſa, Sekcija za zgodovino ſlovenskega jezika
Vaso Suyer: Kartoteka patentov.

ČASOPISNI VIR

Lublanske Novize I, 1797.

LITERATURA IN OBJAVLJENI VIRI

[Anonimus]: Pravilnik bratovſčine ſv. Reſnjega teleſa v Dolini pri Trſtu. *Iſtrski zgodovinski zbornik. Antologia ſtorica istriana. Iſtarski hiſtorijski zbornik I*. Koper: Zgodovinsko druſtvo Juſoſlovenske cone STO, 1953, ſtr. 226–227.

[Anonimus]: 1816. Slovenski testament iz Ricmanj. *Iſtrski zgodovinski zbornik. Antologia ſtorica istriana. Iſtarski hiſtorijski zbornik I*. Koper: Zgodovinsko druſtvo Juſoſlovenske cone STO, 1953, ſtr. 242–243.

[Anonimus]: 1823. Slovenski testament iz Ricmanj. *Iſtrski zgodovinski zbornik. Antologia ſtorica istriana. Iſtarski hiſtorijski zbornik I*. Koper: Zgodovinsko druſtvo Juſoſlovenske cone STO, 1953, ſtr. 243–245.

Bonin, Zdenka: Pravila bratovſčine ſv. Reſnjega teleſa iz Doline pri Trſtu. *Arhivi – zakladnice ſpomina* (ur. Andrej Nared). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2014, ſtr. 366–367.

Bonin, Zdenka (ur.): *Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Koper*. Koper: Pokrajinski arhiv, 2006.

Botica, Ivan, Danijela Doblanovič in Marta Jaſo: *Kvadirna ili ligiſtar bratovſtine ſv. Antona opata iz Zabreſca u Dolini. Kvadirna ali ligiſtar bratovſčine ſv. Antona puſčavnika iz Zabreſca v Dolini. Quaderno o registro della Confraternita di Sant'Antonio Abate da Moccò a San Dorligo della Valle*. Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2016 (Poſebna izdanja 44).

Bratuž, Lojzka: Primeri rokopisnega gradiva v ſlovenskem jeziku na Goriſkem od 16. do 19. ſtoletja. *Goriſki letnik* 27, 2000, ſtr. 131–142.

Cvirn, Janez: Najdeniſnice – nagrada za lahkomiſelnost in nemoralnoſt. O ukinjanju najdeniſnice v Ljubljani v ſeſtdeſetih letih 19. ſtoletja. *Prispevki za novejſo zgodovino* LII, 2012, ſt. 2, ſtr. 7–44.

Dolenc, Metod: »Gorske bukvje« v izvorniku, prevodih in priredbah. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnoſti, 1940 (Pravni ſpomniki ſlovenskega naroda. Knjiga prva).

⁹⁹ ZAL, NME 17, Okrajno ſodiſčje Novo meſto, t. e. 3, ſt. 1118.

¹⁰⁰ Golec, *Slovenske oporoke*.

- Domej, Theodor: *Die Slowenen in Kärnten und ihre Sprache mit besonderer Berücksichtigung des Zeitalters von 1740 bis 1848*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. Wien, 1986.
- Glaser, Karol: *Zgodovina slovenskega slovstva. II. zvezek: Od francoske revolucije do 1848. I*. Ljubljana: Slovenska matica, 1895.
- Glaser, Karol: *Zgodovina slovenskega slovstva. III. zvezek: Bleiweisova doba od 1848. do 1870. leta*. Ljubljana: Slovenska matica, 1896.
- Glaser, K.[arel]: Župniški izpit iz leta 1750 [prav: 1755]. *Ljubljanski zvon* XIV, 1894, št. 11, str. 702–703.
- Golec, Boris: Iz zgodovine uradovne slovenščine 17. stoletja. *Arhivi* XXIII, 2000, št. 2, str. 141–154.
- Golec, Boris: Kras, Kraševci in kraška zemljepisna imena v zgodnjih slovenskih besedilih. *Kronika* 63, 2015, št. 3, Iz zgodovine Krasa, str. 445–456.
- Golec, Boris: Ljubljansko škofijsko gospodstvo (Pfalz) – zakladnica slovenskih sodnih priseg. *Arhivi* 28, 2005, št. 2, str. 239–312.
- Golec, Boris: *Mestna prisežna besedila v slovenskem jeziku do začetka 19. stoletja* (Elektronske znanstvenokritične izdaje slovenskega slovstva). Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2009. <http://nl.ijs.si/e-zrc/prisege/>.
- Golec, Boris: Najdenišnica. *Enciklopedija Slovenije*. 7. zvezek. Marin–Nor. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993, str. 278–279.
- Golec, Boris: Prispevek k slovenskim pokrajinskim imenom na nekdanjem Goriškem. *Koledar za leto 2019*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2019, str. 105–112.
- Golec, Boris: *Slovenska prisežna besedila trških skupnosti in neagrarnih poklicnih skupin do konca predmarčne dobe*. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU; Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2011. <http://nl.ijs.si/e-zrc/prisege2/index-sl.html>.
- Golec, Boris: *Slovenske oporoke in prisežna besedila o oporokah (1671–1850)* (Elektronske znanstvenokritične izdaje slovenskega slovstva). Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 2017. <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:oporoke/VIEW/>.
- Golec, Boris: The role of Slovenian in legal texts of town and market-town autonomy until the spring of nations of 1848. *Lex localis*, Apr. 2012, vol. 10, no. 2, str. 171–186.
- Golia, Modest: Slovenica v spisih metliškega čevljarskega ceha. *Zgodovinski časopis* V, 1951, str. 214–222.
- Haupt-Ausweis über die Eintheilung des Küstenländischen Gouvernements Gebietes in Kreise, Districte, Bezirke, Haupt- und Unter-Gemeinden, dann über deren Häuser, und Seelen Anzahl im Jahre 1818*. S. l.: 1818, s. p.
- Ilešič, Fran: *Hrvatski utjecaji u istočno-štajerskim tekstovima* (preštampano iz 162. knjige »Rada« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti). Zagreb: Tisk Dioničke tiskare, 1905.
- Jašo, Marta in Danijela Doblanović Šuran: *Matična knjiga krštenih župe Dolina kod Trsta (1605.–1617.)*. Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2019 (Posebna izdanja 49).
- Jug, Stanko: Slovenski »zapovedni list« iz leta 1570 in novi vinski davek. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 23, 1942, str. 74–84.
- Koruza, Jože: O zapisanih primerih uradne slovenščine iz 16., 17. in 18. stoletja. *Jezik in slovstvo* XVIII, 1972/73, str. 193–200, 244–254.
- Kosmač, Angel: *Ricmanje včeraj in danes ali kratak sprehod skozi zgodovino neke vaše in cerkvene skupnosti*. Trst: Mladika, 1997.
- Košir, Matevž: Prisega v slovenščini. *Arhivi* XV, 1992, str. 6–11.
- Kovačič, Fr.[anc]: *Trg Središče. Krajepis in zgodovina z zemljevidom središke občine, z desetimi slikami v tekstu in 24 tablicami*. Maribor: Zgodovinsko društvo za Sl. Št., 1910.
- Krnel-Umek, Duša: Okrajno sodišče Robida od leta 1814 do leta 1832. Slovenska imena institucij v Istri. *Arhivi* 29, 2006, št. 1, str. 123–128.
- Levec, Fr.[an]: Listek. *Ljubljanski zvon* X, 1890, str. 314–318.
- Merkü, Pavle: Devinski prisežni obrazec z začetka 17. stoletja. *Jezikoslovni zapiski* 8, 2002, št. 1, str. 153–156.
- Merkü, Pavle: *Slovenska plemiška pisma družin Marrenzi – Coraduzzi s konca 17. stoletja*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- Merkü, Pavle: Zasebna slovenščina v 17. stoletju. *Slavistična revija* 30 (1982), str. 121–150.
- Mikhailov, Nikolai: *Jezikovni spomeniki zgodnje slovensčine. Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*. Trst: Mladika, 2001.
- Mrkun, Anton: Bratovščina sv. R. T. na Homcu iz l. 1661. *Carniola* NV V, 1914, str. 96–98.
- Orožen, Martina: Uradovna slovenščina v drugi polovici 18. stoletja. *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (tipološka problematika ob jugoslovanskem in širšem evropskem kontekstu): mednarodni simpozij v Ljubljani od 28. do 30. junija 1979* (ur. Boris Paternu et al.). [Ljubljana]: Filozofska fakulteta [1980], str. 155–177.
- Polec, Janko: »Župan« in »občina« v novjšem slovenskem izrazoslovju. *Zgodovinski časopis* V, 1951, str. 222–234.
- Reisp, Branko: O najstarejših tiskanih uradnih razglasih v slovenščini. *Kronika* 15, 1967, št. 2, str. 91–94.
- Ribnikar, Peter: *Slovenske podložniške prisege patrimo-*

- nialnega sodišča Bled. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1976.
- Rupel, Mirko: Prispevki k protireformacijski dobi. *Slavistična revija* V–VII, 1954, str. 178–194.
- Rupel, Mirko: Protireformacija in barok. *Zgodovina slovenskega slovstva I. Do začetkov romantike* (ur. Lino Legiša in Alfonz Gspan). Ljubljana: Slovenska matica, 1956, str. 261–325.
- Rupel, Mirko: Slovenski akt ob protireformacijski epizodi v Vipavi 1598. *Slavistična revija* IX, 1956, str. 45–64.
- Schematismus seu prospectus beneficiorum ecclesiarum et status personalis cleri unitarum dioeceseon Tergestinae et Justinopolitanae sub initium anni 1845*. Tergesti [Trst]: [škofija], 1845.
- Simonič, Franc: *Slovenska bibliografija. I. del: Knjige (1550–1900)*. Ljubljana: Slovenska matica, 1903.
- Slovenci ob Jadranu. Zgodovinska razstava. Koper 29. X.–29. XI. 1952*. Koper: Slovensko-hrvatska prosvetna zveza – podzveza v Kopru, 1952.
- Snoj, Marko: *Slovar jezika Janeza Svetokriškega. Druge knjige. P–Ž*. Ljubljana: Založba ZRC, 2006.
- Steska, Viktor: Inventar na Kureščku iz leta 1727 [prav: 1757]. *Etnolog* X–XI, 1937–1939, str. 55–61.
- Steska, Viktor: Slovenska pravila bratovščine Marijinega Darovanja v Komendi na Kranjskem iz l. 1660. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* I, 1919–1920, str. 32–38.
- Šega, Judita in Boris Golec: Münchenska zakladna najdba: škofjeloški slovenski razglas iz leta 1590. *Loški razgledi* 55, 2008, str. 173–190.
- Umek, Ema et al. (ur.): *Iz roda v rod. Pričevanja o slovenskem jeziku*. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije 1982 (Publikacije Arhiva SR Slovenije, Katalogi, Zvezek 5).
- Umek, Ema (ur.): *Slovenščina v dokumentih skozi stoletja. Razstava ob 25-letnici samostojnega delovanja Arhiva Slovenije*. Ljubljana, 8. do 17. februarja 1971. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1971.
- Valenčič, Vlado: Slovenščina v uradih in v uradni publicistici od srede 18. do srede 19. stoletja. *Zgodovinski časopis* 31, 1977, št. 3, str. 329–360.
- Zor, Janez: Glagolica na Slovenskem. *Nahtigalov zbornik. Slovansko jezikoslovje. Prispevki z mednarodnega simpozija v Ljubljani 30. junija–2. julija 1977* (ur. Franc Jakopin). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Pedagoško-znanstvena enota za slovanske jezike in književnosti, 1977, str. 483–495.
- Žontar, Jože: *Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1998.
- Žontar, Jože: *Uprava Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja 1747/48 do 1848. Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918. Zgodovinsko biografski vodnik. Handbücher und Karten etc.*

Manuali e carte etc. (ur. Jože Žontar). Graz, Klagenfurt, Ljubljana, Gorizia, Trieste: Steiermärkisches Landesarchiv, Kärntner Landesarchiv, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Arhiv SR Slovenije, Archivio di Stato di Gorizia, Archivio di Stato di Trieste, 1988, str. 76–92.

ZUSAMMENFASSUNG

Die slowenische Amtssprache in Triest und dessen Umland bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts

Der Beitrag bietet einen Überblick über die bisher erfassten Zeugnisse slowenischer Amtssprache auf dem Gebiet von Triest, wobei nur die Aufbewahrungsorte (Archive und Bibliotheken) in Slowenien berücksichtigt wurden. Aus dem 17. Jahrhundert kennen wir neben einer undatierten Eidesformel aus Devin vom Beginn des Jahrhunderts nur die Regeln einer kirchlichen Bruderschaft aus Dolina datiert im Jahre 1635. Danach gibt es eine Lücke von eineinhalb Jahrhunderten, bis 1786 in Triest die gedruckten Normalien (amtliche Verlautbarungen) regelmäßig veröffentlicht wurden. Die allermeisten handschriftlichen amtlichen Dokumente in slowenischer Sprache entstanden in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Mit Ausnahme eines in Triest aufgesetzten Erbvertrages (1845) und eines niedergeschriebenen mündlichen Testamentes (1850), entstanden alle Dokumente zwischen 1800 und 1830 in den Dörfern Ricmanje (San Giuseppe della Chiusa), Dolina (Dolina), Zabrežec (Moccò): 12 Vermögensschätzungen (1800–1826), ein Urteil über die Teilung einer Verlassenschaft mit Schätzung (1809), eine Vermessung von Immobilien (1819), ein Verzeichnis durchgeführter Tischler- und Maurerarbeiten (1800), eine Liste von beanspruchten Mobilien aus einer Verlassenschaft (1827); ein Verzeichnis jener Personen, die eine Abgabe oder Kollekte geleistet haben (Beginn des 19. Jahrhunderts), ein Schuldverzeichnis eines Verstorbenen (Beginn des 19. Jahrhunderts), ein Schuldbrief (1801) und eine Mitteilung des »Richters« (Dorfvorstehers) an den Pfarrer (1824). Davon sind nur drei Schätzungen, der Schuldbrief und das Verzeichnis der beanspruchten Mobilien in Dolina entstanden, eine Schätzung in Zabrežec, die übrigen 14 Dokumente in Ricmanje.

Mit der Veröffentlichung von sechs Testamentstexten (2017) und mit der vorliegenden Behandlung von 21 anderen amtlichen Texten sowie 11 in Triest gedruckten slowenischen mehrsprachigen Normalien konnte endlich auch Triest und dessen Umland

einen Platz auf der Karte der älteren slowenischen Amtssprache bekommen. Die Besonderheit des Triester Hinterlandes, jenes Teiles, der historisch gesehen nicht Teil von Triest war, sondern von Krain und später von Istrien, ist die hohe Zahl der erhaltenen Testamente und Vermögens-Schätzungen. Bei den letzten tritt das Triester Umland besonders hervor, auch im Vergleich mit dem übrigen slowenischen Sprachraum.

Auf die Forscher, die sich mit der Vergangenheit der Sprache beschäftigen, wartet eine ziemlich große Herausforderung. Zuerst sollten die gedruckten Normalien und andere slowenischen amtssprachlichen Dokumente verzeichnet werden, die in den Archiven von Triest und Görz aufbewahrt werden. Sprachforschern steht aber die Aufgabe bevor, auf Grundlage einer ausreichend großen kritischen Masse von Texten die Besonderheiten der slowenischen Schriftsprache im Allgemeinen sowie jener der amtssprachlichen Schriften und Dokumente im küstenländischen Raum herauszuarbeiten.

*(Povzetek v nemščino prevedla
mag. Irena Bruckmüller Vilfan)*

R I A S S U N T O

Testi burocratici in lingua slovena provenienti da Trieste e provincia risalenti al periodo dall'inizio del XVII alla metà del XIX secolo

Il presente contributo fornisce una panoramica dei testi burocratici in lingua slovena finora registrati provenienti dalla zona di Trieste e provincia, limitandosi ai depositi (archivi e biblioteche) in Slovenia. A parte un modulo di giuramento non datato di Duino (Devin) risalente all'inizio secolo, del XVII secolo è conosciuto solo il regolamento di una confraternita di Dolina (Dolina) risalente al 1635, e, solo dopo una lacuna di un secolo e mezzo, nel 1786 a Trieste (Trst) iniziano a essere stampate le »normalia« (avvisi

pubblici). I documenti ufficiali manoscritti in lingua slovena sono di gran lunga più numerosi nella prima metà del XIX secolo. Ad eccezione dei testi redatti a Trieste, il patto successorio (1845) e il testamento trascritto (1850), gli altri furono stipulati nei villaggi di San Giuseppe della Chiusa (Ricmanje), Dolina (Dolina) e Moccò (Zabrežec) tra il 1800 e il 1830: si tratta di 12 valutazioni di beni (1800–1826), una sentenza sulla ripartizione dell'asse ereditario con valutazione (1809), una misurazione del patrimonio immobiliare (1819), un inventario dei lavori di falegnameria e muratura (1800), un inventario dei beni mobili richiesti per diritto di eredità (1827), un elenco dei pagatori di un tributo o colletta (inizio XIX sec.), un elenco dei debiti di un defunto (inizio XIX sec.), un contratto di prestito (1801) e una lettera dal sindaco al sacerdote (1824). Di questi, solo tre valutazioni, il contratto di prestito e l'inventario dei beni mobili richiesti sono stati redatti a Dolina e una valutazione a Moccò, tutti gli altri 14 documenti provengono dal paese di San Giuseppe della Chiusa.

Con la pubblicazione di sei testi testamentari (2017) e con il presente studio degli altri 21 testi burocratici e delle 11 »normalia« in lingua slovena o multilingui stampate a Trieste, anche Trieste e provincia si sono finalmente ancorati più saldamente sulla mappa degli antichi testi burocratici in lingua slovena. La particolarità dell'entroterra triestino, di quella parte che storicamente non faceva parte di Trieste, bensì della Carnia e successivamente dell'Istria, è il numero relativamente alto di testamenti e valutazioni di proprietà conservati, con la considerazione che proprio le valutazioni sono quei testi burocratici sloveni per cui la provincia di Trieste si distingue nello spazio sloveno.

C'è, tuttavia, ancora una notevole sfida che attende i ricercatori del passato e della lingua, ossia quella di registrare le »normalia« stampate e gli altri documenti ufficiali in lingua slovena custoditi negli archivi di Trieste e Gorizia. Sarà compito dei linguisti, invece, determinare sulla base di un numero abbastanza grande di testi le peculiarità dello spazio del Litorale nel linguaggio burocratico sloveno e nello sloveno scritto in generale.

Razglednica Ricmanj, začetek 20. stoletja (hrani: Milan Škrabec).

Razglednica Doline pri Trstu, začetek 20. stoletja (hrani: Milan Škrabec).